

บทที่ 2

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะกล่าวถึงเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด หลักการ ทฤษฎีเกี่ยวกับการประเมินผลโครงการ การพัฒนาคุณธรรมข้าราชการ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังมีรายละเอียดแต่ละเรื่องดังจะเสนอเป็นลำดับ ดังนี้

1. การประเมินผลโครงการฝึกอบรม
2. การพัฒนาคุณธรรมข้าราชการครู
3. โครงการพัฒนาคุณธรรมข้าราชการ "ชีวิตดีมีคุณค่า"
4. หลักสูตรการฝึกอบรมการพัฒนาคุณธรรมข้าราชการ "ชีวิตดีมีคุณค่า"
5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การประเมินผลโครงการฝึกอบรม

1.1 ความหมายของการวัดผลและการประเมินผล

1.1.1 ความหมายของการวัดผล และการประเมินผล

ความหมายของการประเมินผล ได้มีผู้ชำนาญไว้มากมายต่าง ๆ กัน แต่ไม่ว่าจะมีคำนิยามอย่างไร การประเมินผลย่อมมีส่วนสัมพันธ์กับการวัดผลอย่างมาก ดังนั้นจึงจำเป็นต้องทราบความหมายทางคำทั้งสองคำก่อน ดังนี้

การวัดผล คือ กระบวนการในการกำหนดตัวเลขให้กับสิ่งของหรือเหตุการณ์ใด ๆ อย่างมีกฎเกณฑ์ตามระบบมาตราวัด

การประเมินผล คือ กระบวนการที่ใช้ดุลยพินิจ (Judgement) และ/หรือ ค่านิยม (Value) ในการพิจารณาตัดสินคุณค่า ความเหมาะสม ความคุ้มค่า หรือสัมฤทธิ์ผลของเหตุการณ์โครงการหรือสิ่งใด หลังจากเปรียบเทียบผลที่วัดได้โดยวิธีใด ๆ ก็ตาม กับเป้าหมาย วัดดูประสงค์ หรือเกณฑ์ที่กำหนดไว้

จากคำนิยามของ "การวัดผล" และ "ประเมินผล" ข้างต้น อาจเขียนสรุปในรูปของสมการ เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของทั้งสองคำชัดเจนยิ่งขึ้นได้ดังนี้

การประเมินผล = การวัดผล + ดุลยพินิจ/ค่านิยม

(ปาน สวัสดิ์สาลี, 2531)

1.1.2 ความหมายของโครงการ

ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของโครงการไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2530 ได้ให้ความจำกัดความของโครงการว่า หมายถึง แผนหรือเค้าโครงการที่กำหนดไว้

สุขุม มุลเมือง (2530) ได้ให้ความหมายโครงการไว้ว่า โครงการหมายถึงการรวบรวมบุคลากร ทรัพยากรทางกายภาพ (เช่นสิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องมือ เครื่องใช้) เพื่อที่จะดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อสนองความต้องการและแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ประชุม รอดประเสริฐ (2535) ได้ให้ความหมายของโครงการไว้ว่า โครงการเป็นแผนงานที่จัดทำขึ้นอย่างมีระบบ โดยประกอบด้วยกิจกรรมย่อยหลายกิจกรรมที่ต้องใช้ทรัพยากรในการดำเนินงาน และคาดหวังที่จะได้ผลตอบแทนอย่างคุ้มค่า จะต้องมีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดในการดำเนินงานจะต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายอย่างชัดเจนจะต้องมีพื้นที่ในการดำเนินงานเพื่อให้การบริการและสนองความต้องการของคนในพื้นที่นั้น และจะต้องมีบุคคลหรือหน่วยงานรับผิดชอบในการดำเนินงาน หรือโครงการเป็นการกำหนดการปฏิบัติงานในรายละเอียดให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ โครงการทุกโครงการมีเป้าหมายในการพัฒนาที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

- (1) เพื่อการผลิตและการให้บริการ
- (2) เพื่อเพิ่มพูนสมรรถภาพของแผนงาน
- (3) เพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพการผลิตโดยปรับปรุงวิธีการที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2535) ได้ให้ความหมายของโครงการไว้ว่า โครงการ หมายถึง แผนย่อยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนงาน หรือเป็นกลุ่มของกิจกรรมที่จะดำเนินการในระยะเวลาที่กำหนด เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของแผนงานที่ได้รับไว้

นิศา ชูโต (2536) ได้ให้ความหมายของโครงการไว้ว่า โครงการ หมายถึง ความคิด แนวทาง กิจกรรม หรือผลรวมที่เกิดจากกิจกรรมที่ได้จัดวางไว้ในโอกาสนั้น ๆ การวางแผนคิด

การจัดกิจกรรม หรือกลุ่มของกิจกรรมที่ดำเนินการอย่างมีระบบระเบียบ มีงบประมาณและระยะเวลาดำเนินการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

จินดา สิทธิฤทธิ์ และคณะ (อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2536) ได้ให้ความหมายของโครงการไว้ว่า โครงการหมายถึงแผนงานย่อยหรือกิจกรรมที่กำหนดดำเนินการตามแบบ มีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และวิธีดำเนินงานที่ชัดเจน มีกำหนดเวลาเริ่มต้น และสิ้นสุดที่แน่นอน

จากคำจำกัดความของหลาย ๆ ท่านที่ให้ไว้ จะเห็นว่าโครงการเป็นกิจกรรมที่ได้รับการจัดทำขึ้น แล้วนำไปดำเนินการเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายของแผนงานที่ได้กำหนดไว้ โครงการทุกโครงการที่กำหนดขึ้น จะต้องสอดคล้องและสนับสนุนแผนงาน มีรูปแบบการดำเนินงานที่ได้จัดเตรียมไว้อย่างมีระบบ การดำเนินงานของโครงการจะต้องเป็นที่ยอมรับกันทุกฝ่าย โครงการทุกโครงการจะต้องมีผู้รับผิดชอบในการดำเนินการ รวมทั้งจะต้องได้รับการสนับสนุนเอาใจใส่ดูแลจากผู้เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอ และที่สำคัญโครงการจะต้องได้รับการตรวจสอบและการประเมินผลอย่างจริงจัง ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานของโครงการบรรลุถึงเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

1.1.3 ความหมายของการประเมินผลโครงการ

ประชุม รอดประเสริฐ (2535) กล่าวว่า การประเมินโครงการ หมายถึงกระบวนการในการเก็บรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลของการดำเนินโครงการ และพิจารณาบ่งชี้ให้ทราบถึงจุดเด่นหรือจุดด้อยของโครงการนั้นอย่างมีระบบ แล้วตัดสินใจว่าจะปรับปรุงแก้ไขโครงการนั้นเพื่อดำเนินงานต่อไป หรือยุติการดำเนินงานโครงการนั้นเสีย

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2535) กล่าวว่า การประเมินโครงการ หมายถึงกระบวนการที่จะบ่งถึงคุณค่าหรือเรื่องราวที่เกี่ยวกับโครงการ

นิสา ชูโต (2536) กล่าวว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กิจกรรมการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ความหมายข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความต้องการ การหาแนวทางวิธีการปรับปรุงการจัดการเกี่ยวกับโครงการ และหาผลที่แน่ใจว่าเกิดจากโครงการเพื่อเป็นคุณภาพ และประสิทธิภาพของโครงการให้ดียิ่งขึ้น

1.1.4 ความหมายของการฝึกอบรม

การฝึกอบรมเป็นกระบวนการจัดสรรความรู้ เทคนิค วิชาการในการทำงานเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดอ่าน และพฤติกรรมใหม่ของบุคลากร ซึ่งเป็นพฤติกรรมอันพึงประสงค์ของ

องค์การ โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และศิลปะในการฝึกอบรม ที่เป็นภาระหน้าที่ของหน่วยงาน ต้องทำเป็นประจำอย่างขาดเสียมิได้

การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการเพิ่มความรู้ ความชำนาญและความสามารถของบุคคล หรือที่เรียกอย่างหนึ่งว่าเป็นการพัฒนาบุคคล ในอีกแนวหนึ่งการฝึกอบรมก็คือกระบวนการที่จะส่งเสริมสมรรถภาพของบุคคล (พนักงาน ข้าราชการ) ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลโดยตรงไปยังผลงานสถาบัน สังคม และประชาชน

การฝึกอบรมมุ่งที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในตัวบุคคล ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็นด้านใหญ่ ๆ ที่เกี่ยวข้อง 3 ด้าน คือ

1. ด้านทักษะ (Skill) ความชำนาญงาน
2. ด้านความรู้ (Knowledge) ด้านความรู้ การศึกษา สอนให้มีความรู้ ความเข้าใจ สูงขึ้น
3. ด้านทัศนคติ (Attitude) ทำที่ความรู้สึกรู้สึกที่ดี ที่ถูกต้อง และการสร้างสรรค์ (วิจิตร อวทะกุล, 2537)

จากความหมายของการประเมินผล โครงการ การประเมินผลโครงการ และการฝึกอบรม ที่กล่าวมานี้สามารถสรุปเป็นความหมายของการประเมินผลโครงการฝึกอบรมได้ว่า หมายถึง กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อการตัดสินใจ และตัดสินใจคุณค่าเกี่ยวกับโครงการฝึกอบรม

1.2 สาเหตุที่ต้องมีการประเมินผลโครงการฝึกอบรม

การประเมินผล เป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งเรื่องหนึ่งในกระบวนการฝึกอบรม เพราะผลที่ได้จากการประเมินที่เป็นระบบ จะสามารถใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขและปรับปรุงโครงการฝึกอบรมให้เหมาะสม มีประสิทธิภาพ และเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของผู้เข้ารับการอบรมมากที่สุด สำหรับสาเหตุที่ต้องมีการประเมินผลการฝึกอบรม อาจประมวลได้ดังนี้

1. ผู้บังคับบัญชาให้ทำการประเมินผล
2. ต้องการทราบสัมฤทธิ์ผลของโครงการ/หลักสูตรฝึกอบรม หรือสัมมนาว่าได้ผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่
3. ต้องการทราบข้อดี ข้อบกพร่อง ความเหมาะสม รวมถึงปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ของการจัดฝึกอบรม เพื่อแก้ไขและปรับปรุงการจัดฝึกอบรมในครั้งต่อ ๆ ไปให้ดียิ่งขึ้น

4. ต้องการทราบถึงความเหมาะสม ความคุ้มค่า คุณค่าหรือประโยชน์ของโครงการฝึกอบรม/สัมมนา เพื่อแก้ไขและปรับปรุงโครงการดังกล่าวให้เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของผู้เข้ารับการอบรมมากที่สุด

5. เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการตัดสินใจของผู้บริหาร เช่น เพื่อพิจารณาว่าควรจะดำเนินการจัดฝึกอบรมหลักสูตรนั้น ๆ ต่อหรือไม่ หรือพิจารณาว่าควรอนุมัติหรือตัดทอนงบประมาณของโครงการฝึกอบรมใดบ้าง

1.3 ปัญหาและอุปสรรคของการประเมินผลโครงการฝึกอบรม

โดยทั่วไปแล้ว การประเมินผลโครงการฝึกอบรม/สัมมนาใด ๆ จะได้ผลหรือไม่เพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งบางครั้งปัจจัยเหล่านั้นอาจกลายเป็นปัญหาและอุปสรรคของการประเมินผลได้ อันจะมีผลทำให้การประเมินนั้นล้มเหลว ขาดความเชื่อถือ หรือได้ผลไม่ตรงตามที่ต้องการ ปัญหาและอุปสรรคของการประเมินผลที่สำคัญ ๆ อาจสรุปได้ดังนี้

1. ไม่มีการกำหนดขอบเขตและวัตถุประสงค์ของการประเมินผลอย่างชัดเจน
2. ระยะเวลาสำหรับดำเนินการด้านการประเมินผลไม่เพียงพอ
3. ขาดการสนับสนุนของฝ่ายบริหารในด้านต่าง ๆ เช่น กำลังคน งบประมาณและอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นต้น
4. ผู้ประเมินผลไม่มีอำนาจที่จะดำเนินการบางอย่างอย่างอิสระ เช่น วิเคราะห์เอกสารของโครงการฝึกอบรม หรือเอกสารบางอย่างที่เกี่ยวข้อง
5. ผู้ประเมินผลไม่มีความรู้ในการประเมินผลการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบ
6. ไม่มีการวางแผนในการนำผลที่ได้จากการประเมินไปใช้
7. ไม่มีการกำหนดเกณฑ์ในการประเมินผลแต่ละครั้ง
8. ไม่มีการประเมินผลอย่างเป็นระบบ
9. ไม่มีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง คือประเมินผลเพียงครั้งเดียวก็เลิก

ดังนั้น การทราบถึงปัญหาและอุปสรรคของการประเมินผลที่สำคัญ ๆ ดังกล่าวข้างต้น เป็นข้อควรคำนึงที่สำคัญจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนดำเนินการด้านการประเมินผลอย่างมาก และจะช่วยให้การประเมินผลบรรลุผลตามเป้าหมายที่ต้องการได้

1.4 วัตถุประสงค์ของการประเมินผลโครงการฝึกอบรม

ในการที่จะประเมินผลโครงการฝึกอบรม/สัมมนาใด ๆ ก็ตาม จำเป็นจะต้องทราบจุดมุ่งหมายของการประเมินผลเสียก่อนว่า ต้องการจะประเมินผลในเรื่องใดบ้าง และมีเกณฑ์ในการ

ตัดสินการยอมรับความสำเร็จในเรื่องนั้น ๆ อย่างไร เพื่อนำมากำหนดเป็นวัตถุประสงค์และขอบเขตของการประเมินผล ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว วัตถุประสงค์ของโครงการประเมินผลการฝึกอบรม มักจะเกี่ยวข้องกับการประเมินผลในเรื่องต่อไปนี้

1. การประเมินสัมฤทธิ์ผลของโครงการ ในด้านต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของโครงการ ได้แก่ การเรียนรู้ (Learning) ความสามารถในการปฏิบัติ (Capability) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการทำงาน (Behavior)

2. การประเมินความเหมาะสมของกระบวนการฝึกอบรมและการจัดฝึกอบรม โดยเน้นด้านความคิดเห็น ทักษะ หรือปฏิกิริยา (Reaction) ของผู้เข้ารับการอบรมที่เกี่ยวกับโครงการ หลักสูตรฯ หัวข้อวิชา เนื้อหาวิชา วิทยากร การจัดดำเนินการต่าง ๆ รวมถึงข้อดี ข้อบกพร่อง ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ

3. การประเมินประโยชน์และคุณค่าของโครงการและหลักสูตรการฝึกอบรม ที่มีต่อการปฏิบัติงานของผู้เข้ารับการอบรม โดยเน้นประเด็นที่เกี่ยวกับ ประโยชน์ของหัวข้อวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรต่อการปฏิบัติงาน การนำเอาความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้ในการปฏิบัติงาน การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการทำงานของผู้ผ่านการอบรม และความคุ้มค่าของการเข้ารับการอบรม

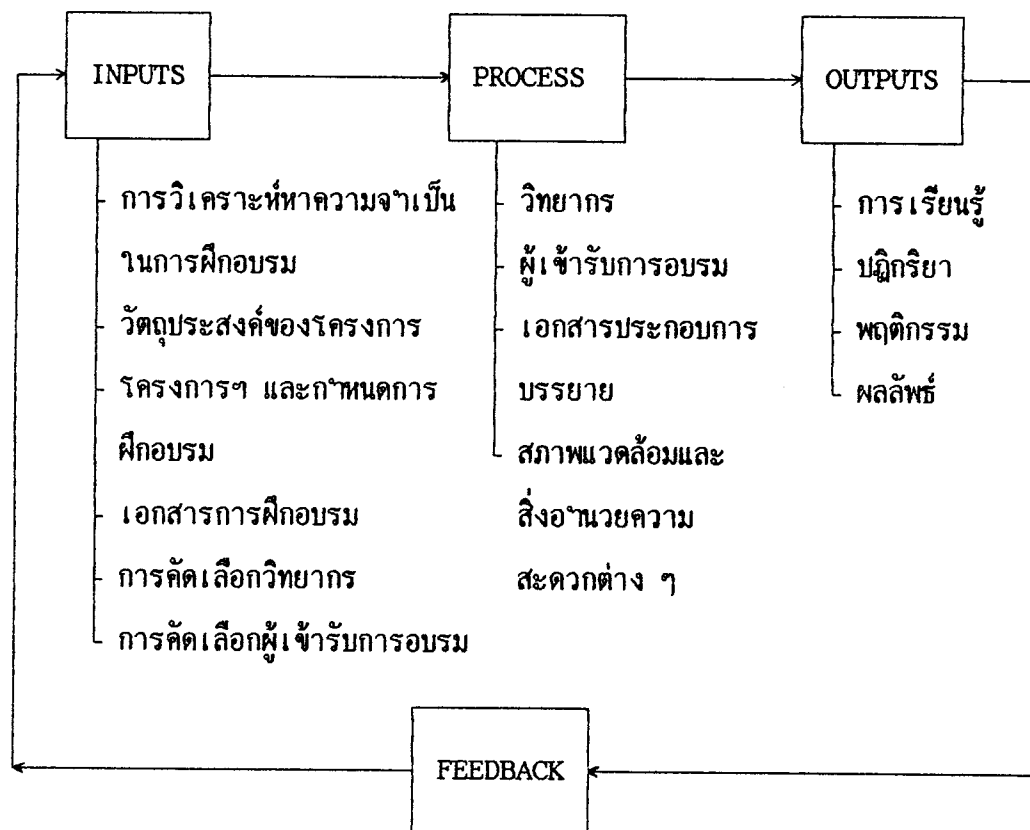
4. การประเมินผลลัพธ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการฝึกอบรม โดยพิจารณาประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ พฤติกรรมในการทำงานของผู้ผ่านการอบรมมีผลต่อหน่วยงานอย่างไร ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงาน เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนการอบรม (ผลการปฏิบัติงานเป็นอย่างไร) ความก้าวหน้าในหน้าที่การงานหลังจากผ่านการอบรมแล้ว

1.5 ปัจจัยสำคัญที่ต้องพิจารณาสำหรับการประเมินผลในระบบการฝึกอบรม

การที่จะให้การประเมินผลมีประสิทธิภาพและได้ผลเป็นที่น่าเชื่อถือได้นั้น จะต้องพิจารณาปัจจัยสำคัญในแต่ละส่วนของระบบการฝึกอบรม ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

1. ปัจจัยนำเข้าของการฝึกอบรม (Inputs)
2. กระบวนการดำเนินการฝึกอบรม (Process)
3. ผลที่ได้จากการฝึกอบรม (Outputs)

ซึ่งแต่ละส่วนจะมีปัจจัยสำคัญที่ควรได้รับการพิจารณาหรือตรวจสอบในการประเมินผล ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 สิ่งสำคัญที่ต้องตรวจสอบสำหรับการประเมินผลในระบบการฝึกอบรม

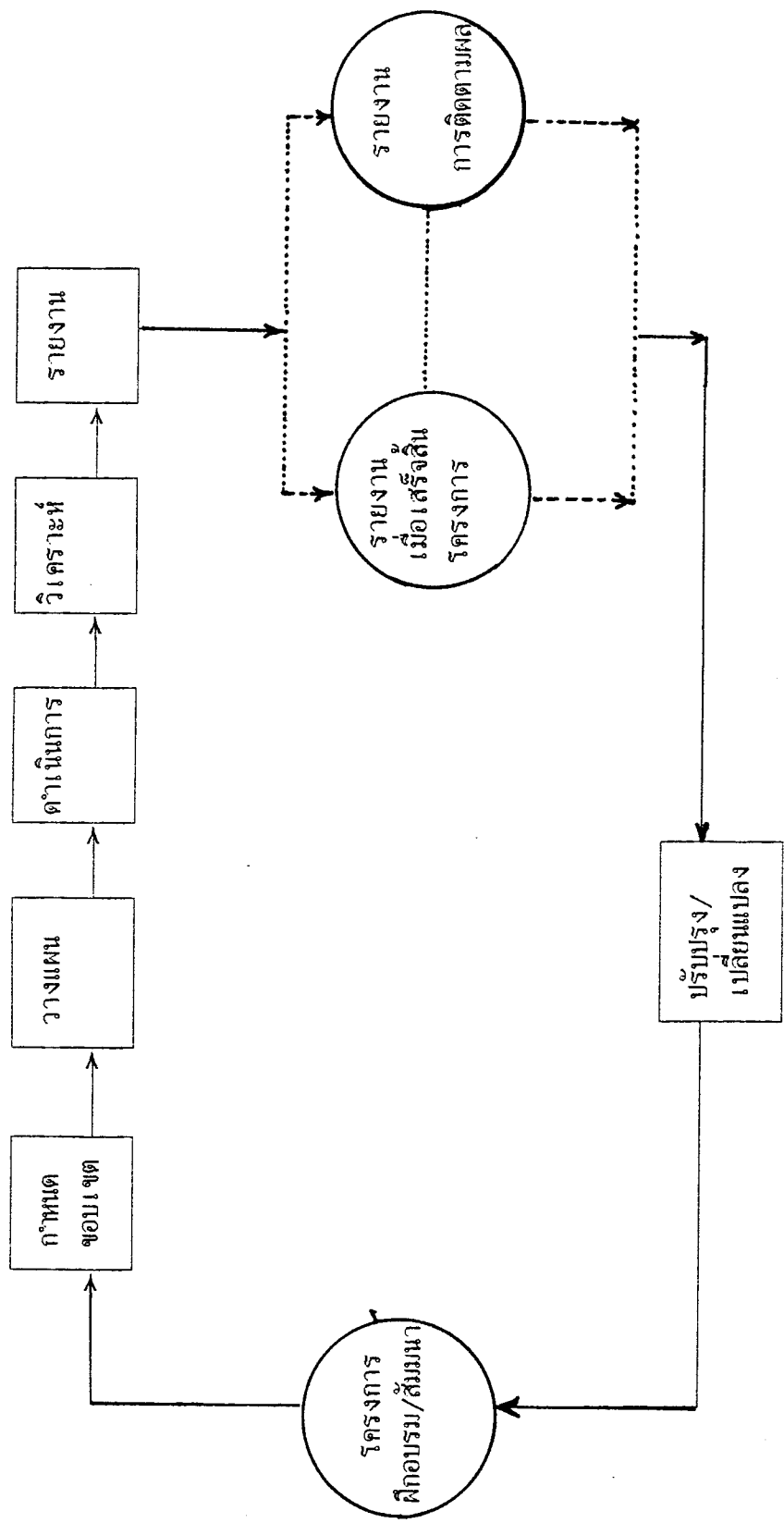
(ปาน สวัสดิ์สาลี, 2531)

1.6 ขั้นตอนในการประเมินผลโครงการฝึกอบรม

ในการประเมินผลโครงการฝึกอบรม มีขั้นตอนในการดำเนินการที่สำคัญดังนี้

1. กำหนดขอบเขตและวัตถุประสงค์ของการประเมินผล (Focus)
2. วางแผน (Plan)
3. ดำเนินการตามแผน (Implement)
4. วิเคราะห์ข้อมูล (Analyze)
5. รายงานผล (Report)

จากขั้นตอนของการประเมินผลโครงการฝึกอบรม นำมาเขียนในรูปของวงจรของการประเมินผลการฝึกอบรมได้ดังแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 วงจรของการประะเป็นผลการฝึกอบรม
 (ปาน สวัสดิ์สาลี, 2531)

1.7 รูปแบบของการประเมินโครงการ

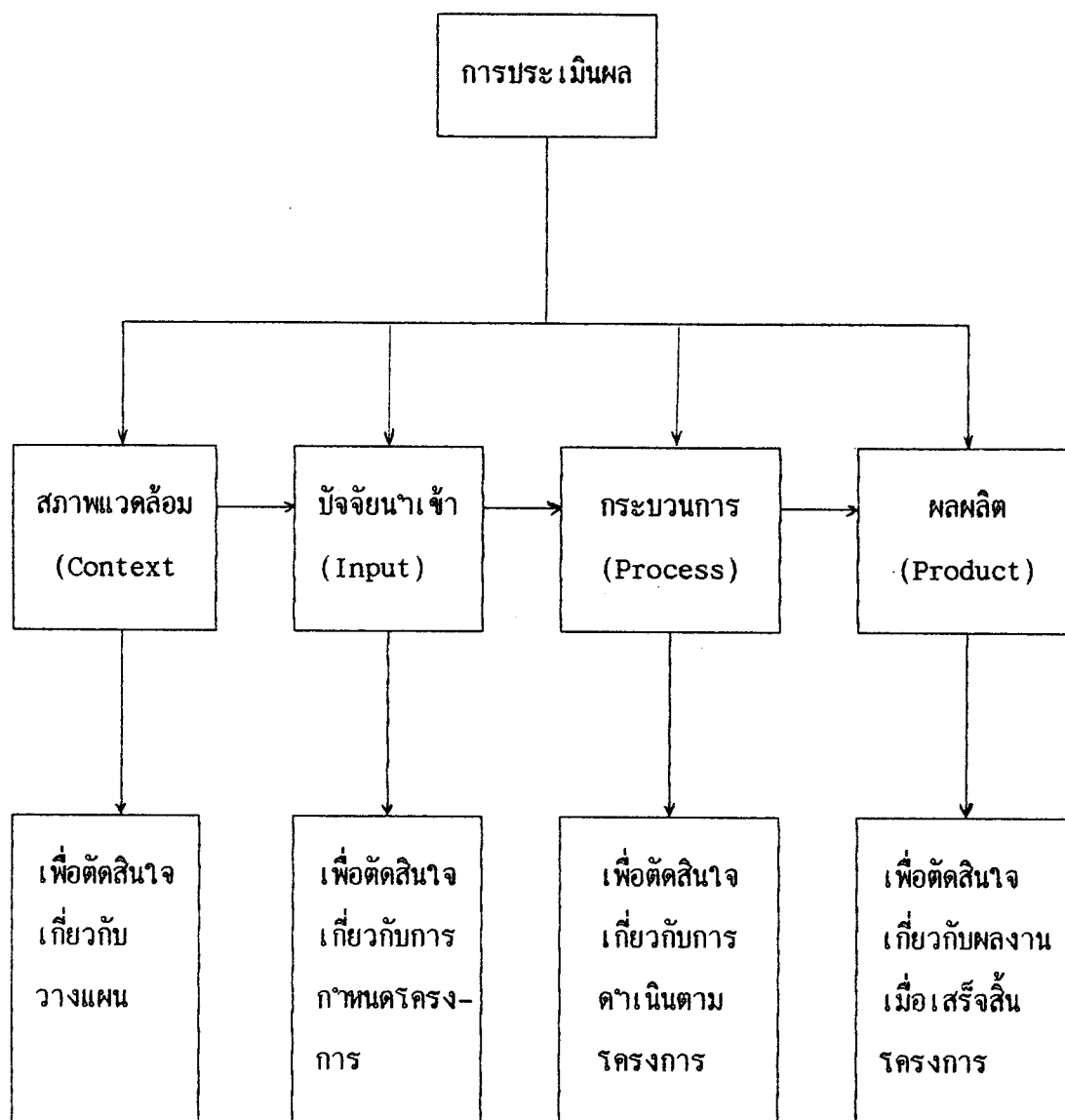
นิตา ชูโรต (2536) กล่าวว่าไว้ว่า มีผู้เสนอความคิดเกี่ยวกับรูปแบบในการประเมินไว้มากมายหลายรูปแบบแต่ละแบบมีแนวคิด ทฤษฎี เหตุผล และวิธีการประเมินที่มีผู้นิยมนำไปใช้เป็นแบบอย่าง (Model) ในการประเมินสภาพการณ์ของปัญหาที่จะประเมินต่าง ๆ กันไปเพียงแนวคิดเท่านั้น ในเชิงปฏิบัติจะดัดแปลงปรับปรุงแนวคิดและวิธีการให้สอดคล้องกับความเหมาะสมและสภาพปัญหาของการประเมินแต่ละโครงการ

รูปแบบของการประเมินผลแบบ CIPP Model

สุชุม มูลเมือง (2530) ได้กล่าวถึง การประเมินผลแบบ CIPP Model ว่า เป็นรูปแบบการประเมินที่เสนอโดย Daneil L Stufflebeam แห่งมหาวิทยาลัย Ohio State University สหรัฐอเมริกาซึ่งเป็น Model ที่ได้รับความสนใจจากนักประเมินผลเป็นอย่างมาก ในปัจจุบันคำว่า CIPP เป็นคำย่อมาจากคำว่า Context, Input, Process และ Product รูปแบบของการประเมินผลโดย CIPP Model นั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลหรือสารสนเทศ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจหาทางเลือกที่เหมาะสมในการประเมินนั้นมุ่งประเมินจากสิ่งที่จะประเมิน 4 ประการด้วยกัน คือ

- (1) สภาพแวดล้อม (Context) เพื่อพัฒนาจุดมุ่งหมายของโครงการ
- (2) ปัจจัยนำเข้า (Input) เพื่อการออกแบบโครงการ
- (3) กระบวนการ (Process) เพื่อประเมินขั้นตอนในการดำเนินงานตามโครงการ
- (4) ผลผลิต (Product) เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ตามโครงการ

สรุปเป็นแผนภูมิได้ดังแผนภูมิที่ 3

แผนภูมิที่ 3 โครงสร้างของการประเมินตาม CIPP Model

(สุขุม มูลเมือง, 2530)

2. การพัฒนาคุณธรรมข้าราชการ

2.1 ความหมายของการพัฒนาคุณธรรม

พระราชวรมนี (2528) ได้อธิบายความหมายของคำว่า "พัฒนา" ว่าหมายถึงความเจริญตรงกับศัพท์ว่า "ภาวนา" ซึ่งแปลว่าเจริญหรือทำให้เกิดมีขึ้น หรือทำให้เป็นขึ้น หมายความว่า สิ่งใดที่ยังไม่มีก็ทำให้มีขึ้น อะไรที่ยังไม่เป็นก็ทำให้เป็นขึ้น ความหมายของคำว่า "พัฒนา" ดัง

กล่าวนี้ตรงกับทัศนของชาวตะวันตกเหมือนกัน ดังเช่น เบอร์ก (Burke) ได้อธิบายว่า การพัฒนาคือความเจริญงอกงามและการทำให้เจริญเติบโตเต็มที่ (Development is growth and maturation) โดยที่ความเจริญงอกงามของบุคคลจะเกี่ยวข้องกับการเพิ่มจำนวนและคุณภาพของความรู้ที่แต่ละคนมีอยู่ ส่วนการทำให้เติบโตเต็มที่ เป็นสิ่งที่มีให้เห็นว่าบุคคลสามารถที่จะผสมผสานความรู้ชนิดต่าง ๆ เพื่อเสริมกำลังให้สามารถกระทำสิ่งต่าง ๆ ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย (อ้างถึงน ยนต์ ชุ่มจิต, 2535)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525) ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่าเป็นสภาพคุณงามความดี และในหนังสือ Dictionary of Education ให้ความหมายของคุณธรรม (Virtue) ไว้ดังนี้

1. คุณธรรม คือ ความดีงามของลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมที่ได้กระทำจนเคยชิน
2. คุณธรรม คือ คุณภาพที่บุคคลได้กระทำตามความคิดและมาตรฐานของสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับความประพฤติและศีลธรรม

พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ, 2529) ได้กล่าวว่าคุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติฝ่ายดีโดยส่วนเดียว

ยนต์ ชุ่มจิต (2534) ได้สรุปความหมายของคุณธรรมและคุณธรรมของครูไว้ดังนี้ คุณธรรม หมายถึง สมบัติที่เป็นความดี ความถูกต้อง ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของบุคคล ซึ่งพร้อมที่จะกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น หรือทั้งตนเองและผู้อื่น ดังนั้น คุณธรรมของครู ก็คือคุณสมบัติที่เป็นความดีความถูกต้องเหมาะสมซึ่งอยู่ภายในจิตใจของครูและเป็นแรงผลักดันให้ครูกระทำหน้าที่ของครูอย่างถูกต้องเหมาะสมและสมบูรณ์ยิ่ง

จากความหมายของคำว่า การพัฒนาและคุณธรรมดังกล่าวจึงพอสรุปความหมายของการพัฒนาคุณธรรมได้ว่า หมายถึง การดำเนินงานที่พยายามจะเสริมสร้างคุณงามความดีหรือพฤติกรรมที่ดีของบุคคลให้เกิดขึ้น

2.2 ความสำคัญของคุณธรรมสำหรับข้าราชการครู

คุณธรรมมีความสำคัญต่อบุคคล สังคม และชาติบ้านเมือง สังคมใดมีสมาชิกของสังคมที่ไร้คุณธรรมจำนวนมาก สังคมนั้นจะมีแต่ความสับสนวุ่นวายและยากแก่การพัฒนา ในสังคมของครูก็เช่นเดียวกัน หากผู้ประกอบวิชาชีพครูไร้คุณธรรม นอกจากจะทำให้ตนเองและสถาบันวิชาชีพตกต่ำแล้ว ยังจะทำให้สังคมและชาติบ้านเมืองต้องตกต่ำไปด้วย

กล่าวโดยสรุป ครูที่มีคุณธรรมย่อมก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการ ดังนี้

1. ด้านตัวครู

- 1.1 ทำให้ครูมีความเจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคงในงานอาชีพ
- 1.2 ได้รับความยกย่องสรรเสริญจากบุคคลทั่วไป เป็นที่เคารพเชื่อฟังของศิษย์
- 1.3 มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ไร้ภัยอันตรายใด ๆ เพราะแวดล้อมด้วยความรักความนับถือจากศิษย์และประชาชนทั่วไป
- 1.4 ครอบครัวมีความอบอุ่นมั่นคง ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ฝืดเคือง

2. ด้านสถาบันวิชาชีพ

- 2.1 ทำให้ชื่อเสียงของคณะครูเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของปวงชน
- 2.2 งานวิชาชีพครูมีความเจริญก้าวหน้า เพราะครูอาจารย์ทำงานเต็มกำลังความสามารถ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ใหม่ ๆ
- 2.3 สถาบันการศึกษาได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ เพราะได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากประชาชนเต็มที่

3. ด้านสังคมและชุมชน

- 3.1 สมาชิกของสังคมเป็นคนดีมีคุณธรรมสูง รู้จักสิทธิและหน้าที่อย่างถูกต้อง
- 3.2 สังคมมีสันติสุข เพราะสมาชิกของสังคมมีคุณธรรม
- 3.3 สังคมได้รับการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน

4. ด้านความมั่นคงของชาติ

- 4.1 สถาบันชาติ ศาสน์ กษัตริย์ มีความมั่นคง เพราะประชาชนมีความรักความเข้าใจและเห็นความสำคัญอย่างแท้จริง
- 4.2 ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาติมีความมั่นคงถาวร เพราะครูอาจารย์ได้อบรมสั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

2.3 คุณธรรมสำหรับข้าราชการครู

คุณธรรมที่ข้าราชการครูควรนำไปยึดถือ และปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

มีดังนี้

- 2.3.1 คุณธรรมตามพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 4 ประการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชได้ทรงพระราชทานหลักคุณธรรม สำหรับคนไทยไว้ 4 ประการ ในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า ณ ท้องสนามหลวง เมื่อวันที่ 5 เมษายน พุทธศักราช 2525 เนื่องในวโรกาสเฉลิมฉลองกรุง เทพที่มีอายุครบ 200 ปี จึงขออัญเชิญสาระสำคัญมากล่าวดังนี้

- "..... คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติมีอยู่สี่ประการ
- ประการแรก คือการรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็น ประโยชน์และเป็นธรรม
- ประการที่สอง คือการรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจ ความดีนั้น
- ประการที่สาม คือการอดทนอดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริตไม่ว่า จะด้วยเหตุประการใด
- ประการที่สี่ คือการรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อย ของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้มีความเจริญงอกงามขึ้นโดย ทั่วกันแล้วจะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุขความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้ มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์....."

คุณธรรมทั้งสี่ประการตามที่ได้อัญเชิญมานี้ ความจริงก็คือ "ขรവാสธรรม" ตามหลักคำสอน ของพระพุทธเจ้านั่นเอง หลักขรวาสธรรม เป็นธรรมสำหรับผู้ครองเรือนทุกคน ครูอาจารย์ใน ฐานะที่เป็นผู้ครองเรือนด้วย จึงจำเป็นต้องนำหลักธรรมนี้ไปยึดถือปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ตนและ ประโยชน์ผู้อื่นด้วยเช่นเดียวกัน (ยนต์ ชุ่มจิต, 2534)

2.3.2 คุณธรรมตามหลักพุทธธรรม

หลักพุทธธรรมที่ครูอาจารย์ควรมีความรู้ความเข้าใจและนำไปปฏิบัติ ได้แก่

1. หิริโรตตปปะ หิริ คือความละอายต่อบาปและความชั่วทั้งปวง ส่วนโรตตปปะคือความ เกรงกลัวต่อบาป และความชั่วทั้งปวง บุคคลใดมีธรรมคู่กันอยู่ในจิตใจ จะไม่กระทำความชั่วใด ๆ ที่เป็น ความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลังเพราะความละอายและเกรงกลัวต่อบาป ธรรมคู่นี้เป็นธรรมที่ช่วยให้ โลกมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เดือดร้อนและสับสนวุ่นวาย ดังนั้นจึงเรียกธรรมคู่นี้ว่าเป็น "ธรรมคู่คุ้มครองโลก"

2. ขันติโรจจะ ขันติ คือความอดทน โรจจะ คือความสงบเสงี่ยม มีอภัยที่ยังคงาม
ธรรมทั้งสองประการนี้เรียกว่าเป็น "ธรรมที่ท้าวห้าม" กล่าวคือ หากผู้ใดปฏิบัติได้ย่อมไม่แสดง
กิริยาอาการทรมทราญเมื่อต้องอยู่ในสภาวะที่ต้องอดทน

3. สติสัมปชัญญะ สติ คือความระลึกได้ก่อนจะทำ ก่อนจะทำ ก่อนจะทำ ก่อนจะทำ สติสัมปชัญญะ
คือความรู้ตัวว่ากำลังทำ กำลังพูด หรือกำลังคิดสิ่งใด คนที่มีธรรมทั้งสองประการนี้อยู่เสมอย่อมทำ
งานใด ๆ ไม่ผิดพลาดหรือผิดพลาดได้น้อยมาก ดังนั้นจึงเรียกระบบนี้ว่าเป็น "ธรรมมีอุปการะมาก"

4. สุจริต 3 ความสุจริตเป็นความประพฤติดีประพฤติดชอบ บุคคลจะมีความสุจริตได้ 3
ทางคือ

4.1 กายสุจริต คือความประพฤติชอบทางกาย 3 ประการ ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์
การไม่ลักขโมย และการไม่ประพฤติผิดทางประเวณี

4.2 วาจาสุจริต คือความประพฤติชอบทางวาจา 4 ประการ ได้แก่การไม่พูดปด ไม่พูด
ส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ

4.3 มโนสุจริต คือความประพฤติชอบทางใจ 3 ประการ ได้แก่ ความไม่โลภ การ
ไม่พยาบาท (โกรธ) และการไม่หลงหรือการเห็นผิดจากทางของคลองธรรม

5. พุทธธรรมา 3 คือคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นหลักใหญ่หรือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา
3 ประการ คือ

5.1 สัพพะปาปัสสะ อะกะระณัง คือ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง

5.2 กุสะลัสสุปะสัมปะทา คือ การกระทำความดี

5.3 สะจิตตะปะริโยทะปะนัง คือ การทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์

6. ขรवासธรรม 4 คือหลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือน 4 ประการ คือ

6.1 สัจจะ คือความซื่อสัตย์จริงใจต่อตนเอง ต่อครอบครัวและชาติบ้านเมือง

6.2 ทมะ คือการฝึกตน การข่มใจ การฝึกนิสัย การรู้จักควบคุมจิตใจปรับปรุง
ตนเองให้เจริญก้าวหน้าด้วยการใช้สติปัญญา

6.3 ขันติ คือความอดทน การท้าวหน้ที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียรไม่ทอดถ

6.4 จาคะ คือความเสียสละ สละความสุขความสบาย และเสียสละผลประโยชน์
ส่วนตน มีจิตใจกว้างขวางพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความ
ต้องการของผู้อื่น

7. ธรรมจักร 4 คือธรรมที่ท้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองคุณงามความดีไปสู่ที่หมาย

- 7.1 ปฏิรูปเทสวาสะ คือการเลือกถิ่นที่อยู่ได้เหมาะสม มีสิ่งแวดล้อมที่ดี
- 7.2 สัมปรัสุปัสสยะ คือการคบกับคนดีหรือกัลยาณมิตร
- 7.3 อุตตสัมมาปณิธิ คือการตั้งตนไว้ถูกต้อง ตั้งจุดหมายเพื่อก้าวหน้าไปถูกต้อง
- 7.4 บุพเพกตบุญตา คือการเป็นผู้ที่ได้ทำความดีเป็นทุนเดิมไว้แล้ว หรือเป็นผู้ที่สร้างสมคุณความดีเตรียมพร้อมไว้แต่ต้น

8. ทัศนธรรมิกัตถประโยชน์ คือธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบันหรือหลักธรรมที่อำนวยความสะดวกขั้นต้น 4 ประการ คือ

- 8.1 อุฏฐานสัมปทา คือเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานที่สุจริต
- 8.2 อารักขสัมปทา คือการคุ้มครองรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนเองได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรและชอบธรรม
- 8.3 กัลยาณมิตตตา คือการคบคนดี รู้จักเลือกคบหาสมาคมกับบุคคลที่มีความประพฤติดี ประพฤติชอบ
- 8.4 สมชีวิตา คือการมีชีวิตอยู่อย่างเหมาะสม รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีพแต่พอดีไม่ฟุ้งเฟ้อหรือฟุ่มเฟือยจนเกินไปหากมีเหลือต้องเก็บออมไว้

9. วุฒิธรรม 4 คือคุณธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญงอกงามด้วยเหตุ 4 ประการ คือ

- 9.1 สัมปรัสุสังเสวะ คือการคบหาคนดี เป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งคุณวุฒิ
- 9.2 สัทธัมมัสสวณะ คือการฟังธรรม การศึกษาหาความรู้ความจริงอยู่เสมอ
- 9.3 ยนโธสมณสิการ คือการคิดให้ถูกต้อง คิดหาเหตุผลโดยถูกวิธี
- 9.4 ธรรมานัธมมปฏิบัติ คือการปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามหลักการ โดยการทำสิ่งที่ได้ศึกษาเล่าเรียนแล้วมาปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลัก ตามความมุ่งหมายของสิ่งนั้น ๆ

10. สังคหัตถุ 4 คือหลักธรรมที่ใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคน เป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคี และการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีดังนี้

- 10.1 ทาน คือการให้ปันสิ่งของ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ตลอดจนการให้ความรู้และคำแนะนำสั่งสอน
- 10.2 ปิยวาจา คือการเจรจากันด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน เป็นคำพูดที่แสดงประโยชน์ มีเหตุมีผล
- 10.3 อัตถจริยา คือการประพฤติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน ตลอดจนการแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมทางจริยธรรม

10.4 สมานัตตตา คือการหาตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอ ร่วมรับรู้
ร่วมแก้ไขในทุกข์สุข

11. อคติ 4 คือความลำเอียงจากเหตุ 4 ประการ ผู้ที่เป็นครูอาจารย์หรือผู้ปกครองไม่ควร
มีอยู่ในตนเอง

11.1 ฉันทาคติ คือการลำเอียงเพราะความชอบพอกัน

11.2 โทสาคติ คือการลำเอียงเพราะความโกรธเกลียดชัง

11.3 โมหาคติ คือการลำเอียงเพราะหลง หลาดผิดเพราะความเขลา

11.4 ภัยาคติ คือการลำเอียงเพราะความกลัว

12. นิวรณ์ 5 คือสิ่งกั้นจิตไม่ให้คลลบรรลุมรรค หรือเป็นสิ่งที่ทำให้จิตเศร้าหมอง และ
ทำให้ปัญญาอ่อนกำลังลง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือ

12.1 กามฉันทะ คือความพอใจรักใคร่ในกาม หรือพอใจรักใคร่ในรูป รส กลิ่น
เสียงและสัมผัส

12.2 พยาบาท คือความโกรธ ความคิดร้าย หรือความขัดเคืองแค้นใจ

12.3 ถีนีมิทตะ คือความง่วงเหงาหาวนอน ความหดหู่เชื่องซึม

12.4 อุทธัจจกุกกุกจะ คือความคิดฟุ้งซ่านรำคาญใจ ความวิตกกังวล ความกระวน
กระวายใจ

12.5 วิจิกิจจา คือความลังเลสงสัย การตัดสินใจอะไรไม่ได้

13. อบายมุข 6 คือทางแห่งความเสื่อมหรือทางแห่งความฉิบหาย 6 ทาง คือ

13.1 การดื่มน้ำเมา มีโทษ 6 ประการ คือ

1) เสียทรัพย์

2) ก่อการทะเลาะวิวาท

3) ถูกตีเตียน

4) ไม่รู้จักอาย

5) เกิดโรค

6) ทอนกำลังสติปัญญา

13.2 เทียวกลางคืน มีโทษ 6 ประการ คือ

1) เชื่อว่าไม่รู้จักรักษาตัว

2) เชื่อว่าไม่รู้จักรักษาลูกเมีย

- 3) เชื่อว่าไม่รู้จักรักษาทรัพย์สมบัติ
- 4) เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย
- 5) มักถูกไล่ความ
- 6) ได้รับความลำบากหรือความเดือดร้อนต่าง ๆ

13.3 เทียวดูการเล่น ทำให้เสียงานและเสียเวลาทั้ง 6 กรณี คือ

- 1) ราชที่โหนบที่นั้น
- 2) ขับร้องที่โหนบที่นั้น
- 3) คัดสีตีเป่าที่โหนบที่นั้น
- 4) เสภาที่โหนบที่นั้น
- 5) เพลงที่โหนบที่นั้น
- 6) เถิดเทิงที่โหนบที่นั้น

13.4 เล่นการพนัน มีโทษ 6 ประการ คือ

- 1) เมื่อชนะย่อมก่อเวร
- 2) เมื่อพ่าย่อมเสียตายทรัพย์ที่เสียไป
- 3) ทรัพย์ย่อมฉิบหาย
- 4) ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ
- 5) เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน
- 6) ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย

13.5 คบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษตามบุคคลที่คบ 6 อย่าง คือ

- 1) ทำให้เป็นนักเลงการพนัน
- 2) ทำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้
- 3) ทำให้เป็นนักเลงเหล้า
- 4) ทำให้เป็นคนหลอกลวงเขาด้วยของปลอม
- 5) ทำให้เป็นคนหลอกลวงเขาซึ่งหน้า
- 6) ทำให้เป็นนักเลงหัวไม้

13.6 เกียจคร้านการทำงาน มีโทษเพราะเสียงานและเสียเวลาทั้ง 6 กรณี คือ

- 1) มักอ้างว่าหนาวนักแล้วไม่ทำงาน
- 2) มักอ้างว่าร้อนนักแล้วไม่ทำงาน

- 3) มักอ้างว่าเย็นแล้วแล้วไม่ทำงาน
- 4) มักอ้างว่ายังเข้าอยู่แล้วไม่ทำงาน
- 5) มักอ้างว่าหิวแล้วไม่ทำงาน
- 6) มักอ้างว่าอึมันักแล้วไม่ทำงาน

14. อริยทรัพย์ 7 คือทรัพย์อันประเสริฐ หรือคุณธรรมประจำใจอย่างประเสริฐ 7

ประการ คือ

- 14.1 ศรัทธา คือความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือ และในการดีที่ทา
- 14.2 ศีล คือการรักษากาย วาจา ใจให้เรียบร้อย ประพฤติถูกต้องดีงาม
- 14.3 หิริ คือความละอายต่อบาปและความชั่วทั้งปวง
- 14.4 โอตตัปปะ คือความเกรงกลัวต่อบาปและความชั่วทั้งปวง
- 14.5 พาหุสัจจะ คือความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมามาก
- 14.6 จาคะ คือความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- 14.7 ปัญญา คือความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเหตุผล ดีชั่ว ถูกผิด ประโยชน์
มิใช่ประโยชน์ รู้คิด รู้พิจารณา และรู้ที่จะจัดทำ

15. สัมปรัสนธรรม 7 คือธรรมของสัตบุรุษหรือธรรมของคนดี มี 7 ประการ คือ

- 15.1 ัมมมัญญา คือความเป็นผู้รู้จักหลักและรู้จักเหตุ คือรู้ต้นเหตุของความดี
ความชั่ว หรือรู้ว่าถ้าหากทำเช่นนี้แล้วจะต้องได้รับผลอย่างไร
- 15.2 อัตถมัญญา คือความเป็นผู้รู้จักผลและความมุ่งหมาย รู้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นมานี้
เป็นผลมาจากเหตุอันใด หรือรู้ว่าวัตถุประสงค์ของกิจตนกระทำ
- 15.3 อัตถมัญญา คือความเป็นผู้รู้จักตน รู้ฐานะของตนเองว่าเป็นอย่างไร มีความรู้
ความสามารถและคุณธรรมแค่ไหน เพื่อจะได้แก้ไขปรับปรุงต่อไป
- 15.4 มัตตมัญญา คือความเป็นผู้รู้จักประมาณ รู้จักความดี รู้จักประมาณในการใช้จ่าย
การบริโภค การแต่งกาย ตลอดจนความสนุนสนานรื่นเริง
- 15.5 กาลมัญญา คือความเป็นผู้รู้จักเวลา รู้ว่าเวลาใดเหมาะสมกับการประกอบ
กิจการใด รู้จักการทำงานให้ถูกเวลา ตรงเวลา เป็นเวลาพอเหมาะกับเวลา
- 15.6 ปริสัณญตา คือความเป็นผู้รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ตลอดจนการประพฤติปฏิบัติตน
ให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมนั้น ๆ เช่น กระทำถูกต้องตามขนบธรรมเนียม
ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ

15.7 บุคคลปรปักษ์ (บุคคลผู้) คือความเป็นผู้รู้จักบุคคล เข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น ความสามารถ นิสัยใจคอ และคุณธรรมของแต่ละบุคคล ตลอดจนการรู้จักเลือกคบสมาคมกับบุคคลให้เหมาะสม

16. มรรค 8 หมายถึงทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ เพื่อแก้ปัญหาชีวิต และปัญหาสังคม หรือเป็นทางปฏิบัติสายกลาง 8 ประการ คือ

16.1 สัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบ เช่น เห็นว่าทำดียอมได้ดี ทำชั่วยอมได้ผลชั่ว เป็นต้น

16.2 สัมมาสังกัปปะ คือความดำริชอบ เช่น การดำริออกจากกาม ไม่มัวเมาในรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส

16.3 สัมมาวาจา คือการเจรจาชอบ เช่น เว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ

16.4 สัมมากัมมันตะ คือการกระทำชอบ เป็นการทำงานที่ปราศจากโทษทั้งปวง เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ และไม่ประพฤติดุคประเวณี เป็นต้น

16.5 สัมมาอาชีวะ คือการเลี้ยงชีวิตชอบ ไม่ทำมาหากินในทางที่ผิดศีลธรรมและผิดกฎหมาย

16.6 สัมมาวายามะ คือความเพียรพยายามชอบ เป็นการเพียรพยายามมิให้ความชั่วเกิด เพียรละความชั่ว เพียรทำความดี และเพียรรักษาความดี

16.7 สัมมาสติ คือความระลึกชอบ เป็นการระลึกในสิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศลต่าง ๆ

16.8 สัมมาสมาธิ คือความตั้งใจชอบ เป็นความตั้งใจให้มีอารมณ์สงบระงับโลก วัฏธรรมาทั้งปวง

มรรคทั้ง 8 ประการนี้ จัดเข้าเป็น "ไตรสิกขา" คือ สิล สมาธิ และปัญญา ได้ดังนี้

ศีล ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ

สมาธิ ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ

ปัญญา ได้แก่ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ

17. ราชธรรม 10 หรือทศพิธราชธรรม เป็นหลักธรรมสำหรับพระราชา นักบริหาร นักปกครองบ้านเมือง และผู้ที่มีหน้าที่ปกครองดูแลผู้อื่น เช่น ครูอาจารย์ เป็นต้น

17.1 ทาน คือการให้ การสละทรัพย์สิ่งของ การบารุงเลี้ยง การช่วยเหลือ

- 17.2 คีล คือความประพฤติตนเรียบร้อย สारวมกายวาจา ประกอบการงานที่สุจริต ทั้งปวง
- 17.3 บริจาค คือการเสียสละความสุขความสบายของตนเพื่อประโยชน์ของผู้ในความปกครองดูแล
- 17.4 อาชวระ คือความซื่อตรง มีความซื่อสัตย์จริงใจ ปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยความสุจริต
- 17.5 มัททวะ คือความสุภาพอ่อนโยน มีอัธยาศัยงดงาม ไม่เย่อหยิ่ง ไม่ถือตน ท่วงทีการอาการสุภาพนุ่มนวลน่ายำเกรง
- 17.6 ตบะ คือการระงับยับยั้งมิให้กิเลสเข้าครองงำ ไม่หมกมุ่นในความสุข ความสำราญ มีความเป็นอยู่อย่างธรรมดา
- 17.7 อักโรธะ คือความไม่โกรธ ไม่ลุแก่อำนาจความโกรธจนเป็นเหตุให้กระทำการต่าง ๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจักษ์
- 17.8 อวิหิงสา คือความไม่เบียดเบียน ไม่บีบบังคับกดขี่ ไม่หลงระเห็จอำนาจ ไม่ลงโทษผู้ใดด้วยความอาฆาตเกลียดชัง
- 17.9 ขันติ คือความอดทน อดทนต่อความยากลำบาก อดทนต่อความตรากตรำ อดทนต่อการยั่วยุยงเหยียดหยันด้วยคำพูดต่าง ๆ
- 17.10 อวิโรธนะ คือความไม่ประพฤติผิดศีลธรรม ไม่หวั่นไหวต่อลาภสักการะใด ๆ ยึดมั่นในธรรม ตลอดจนไม่ประพฤติให้คลาดเคลื่อนไปจากขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม

2.3.3 คุณธรรมตามจรรยาบรรณวิชาชีพครู

ตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูของคุรุสภา ซึ่งได้จากการประชุมสัมมนาวิชาชีพครูครั้งที่ 6 ระหว่างวันที่ 27-28 เมษายน พ.ศ.2532 ได้สรุปว่า บุคคลที่ประกอบวิชาชีพครู ควรมีลักษณะพื้นฐาน 4 ประการ คือ รอบรู้ สอนดี มีคุณธรรมตามจรรยาบรรณและมุ่งมั่นพัฒนาตนเอง (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.2532)

ในที่นี้จะได้นำมากล่าวเฉพาะในส่วนที่เป็นคุณธรรมตามจรรยาบรรณ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. มีความเมตตา กรุณา พฤติกรรมหลัก คือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานและสังคม มีความสนใจและห่วงใยในการเรียนและความประพฤติของนักเรียน ส่วนพฤติกรรมบ่งชี้ คือ ไม่นิ่งดูดายและเต็มใจช่วยเหลือผู้อื่นตามกำลังความสามารถ ให้ความรักความเอาใจใส่

ห้ามขโมย

หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ช่วยเหลือดูแลเด็กให้ได้รับความสุขและพ้นทุกข์ เป็นกันเองกับนักเรียนเพื่อให้เด็กเรียนมีความรู้สึก
เปิดเผยไว้วางใจและเป็นที่พึ่งของนักเรียนได้

2. มีความยุติธรรม พฤติกรรมหลัก คือ ความเป็นธรรมต่อนักเรียนและมีความเป็นกลาง
ส่วนพฤติกรรมบ่งชี้ คือ เอาใจใส่และปฏิบัติต่อนักเรียนทุกคนอย่างเสมอภาคและไม่ลำเอียง ตัดสิน
ปัญหาของนักเรียนด้วยความเป็นธรรม ยินดีช่วยเหลือนักเรียน ผู้ร่วมงานและผู้บริหารโดยไม่เลือก
ที่รักมักที่ชัง

3. มีความรับผิดชอบ พฤติกรรมหลัก คือ มุ่งมั่นในผลงาน ใช้เวลาอย่างมีคุณค่าและปฏิบัติ
หน้าที่ครบถ้วน ส่วนพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีวิธีการที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ วางแผนการ
ใช้เวลาอย่างเหมาะสมและปฏิบัติงานได้ทันเวลา ให้ความสำคัญวางแผนการปฏิบัติงาน
งานอย่างมีระบบ ปฏิบัติงานตามแผนได้เสร็จและมีประสิทธิภาพ มีความรอบคอบระมัดระวังในการ
ปฏิบัติหน้าที่ทุกด้าน ปฏิบัติภารกิจทุกด้านได้ครบตามความสามารถ และประเมินผลการปฏิบัติงานได้
อย่างเหมาะสม

4. มีวินัย พฤติกรรมหลัก คือ มีวินัยในตนเอง และปฏิบัติตามกฎและระเบียบ ส่วน
พฤติกรรมบ่งชี้ คือ ควบคุมตนเองให้ปฏิบัติตามอย่างถูกต้องตามทาทองคลองธรรม มีวิธีทำงานที่เป็น
แบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นได้ ปฏิบัติตามกฎและระเบียบของหน่วยงานและสถานที่ศึกษา ปฏิบัติหน้าที่การ
งานเป็นไปตามขั้นตอน

5. มีความขยัน พฤติกรรมหลัก คือ มีความตั้งใจ และมีความพยายาม ส่วนพฤติกรรมบ่งชี้
คือ กระตือรือร้นและปฏิบัติงานเต็มความสามารถอย่างสม่ำเสมอ ไม่ทอดย้อยต่ออุปสรรคในการทำ
งาน และมีความพยายามที่จะสอนเด็กให้บรรลุจุดหมาย

6. มีความอดทน พฤติกรรมหลัก คือ อดทนเมื่อเกิดอุปสรรค และมีความสามารถในการ
ควบคุมอารมณ์ ส่วนพฤติกรรมบ่งชี้ คือ ปฏิบัติงานเต็มที่ไม่ว่าถึงช่วงกลางคืน ไม่โกรธง่าย และ
สามารถควบคุมอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม และอดทนอดกลั้นต่อคำวิพากษ์วิจารณ์

7. มีความประหยัด พฤติกรรมหลัก คือ รู้จักประหยัดและออม และใช้ของให้คุ้มค่า ส่วน
พฤติกรรมบ่งชี้ คือ ช่วยรักษาและใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัด ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินฐานะของตน
รู้จักเก็บออมทรัพย์เพื่อความมั่นคงของฐานะ และรู้จักใช้และเก็บรักษาของอย่างถูกวิธี

8. มีความรักและศรัทธาในอาชีพครู พฤติกรรมหลัก คือ เห็นความสำคัญของอาชีพครูและ
รักษาชื่อเสียงวิชาชีพครู ส่วนพฤติกรรมบ่งชี้ คือ สนับสนุนการดำเนินงานขององค์กร วิชาชีพครู
เข้าร่วมกิจกรรมวิชาชีพครู ร่วมมือและส่งเสริมให้มีการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครู ตั้งใจปฏิบัติหน้า

ทำให้เกิดผลดีและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นสำคัญ รักษาความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
ในหน้าที่การงาน ปกป้องและสร้างความเข้าใจอันดีต่อสังคมเกี่ยวกับวิชาชีพครู

9. ความเป็นประชาธิปไตยในการปฏิบัติงานและการดำรงชีวิต พฤติกรรมหลัก คือ รับ
ฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและมีเหตุผล ส่วนพฤติกรรมบ่งชี้ คือ เปิดโอกาสให้ผู้อื่นแสดงความคิดเห็น
รับฟังความคิดเห็นและข้อโต้แย้งของผู้อื่น ยอมรับและปฏิบัติตามความคิดที่มีเหตุผลโดยคิดถึงประโยชน์
ส่วนรวมเป็นหลักและใช้หลักการและเหตุผลในการตัดสินใจและแก้ปัญหา

2.3.4 ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ

ยนต์ ชุ่มจิต (2534) ได้กล่าวถึงแนวทางในการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ
ตามประกาศของคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ไว้ดังนี้

1. การฟังตนเอง ขยันหมั่นเพียรและมีความรับผิดชอบ

ตัวอย่างพฤติกรรม ได้แก่

1. ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอเมื่อมีเวลาว่าง
2. ทำงานที่ได้รับมอบหมายด้วยตนเองก่อนร้องขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น
3. ขณะทำการสอบจะไม่ถามคำตอบผู้อื่นอย่างเด็ดขาดไม่ว่าจะมีผู้ควบคุมการสอบ
หรือไม่ก็ตาม
4. ไม่บ่นหรือแสดงอาการท้อถอยเมื่อมีงานมาก
5. เมื่อว่างเว้นจากการเรียนหรือการทำงานตามปกติ จะหางานพิเศษทำ
(งานสุจริต)
6. ทำงานในหน้าที่ทุกอย่างเสร็จสมบูรณ์เป็นปัจจุบันเสมอ
7. แยกเวลาเรียน เวลาทำงาน ได้อย่างเหมาะสม ไม่ต้องมีผู้ใดมาคอยควบคุมดูแล
8. เมื่อมีปัญหาจะพยายามแก้ปัญหาด้วยตนเอง (ยกเว้นเหลือวิสัย)
9. ฝึกอบรมศิษย์หรือผู้อยู่ในปกครองให้เป็นคนที่มีความสามารถสูง
10. เมื่อทำงานผิดพลาดยอมรับผลของการกระทำด้วยความกล้าหาญ
11. หมั่นตรวจสอบกิจการงานในหน้าที่ให้ถูกต้องเรียบร้อยอยู่เสมอ
12. เอาใจใส่ต่องานที่กระทำอยู่เป็นเนืองนิจ
13. ร่วมมือกันทำงานให้ส่วนรวมเมื่อได้รับการมอบหมายหรือร้องขอ

2. การประหยัดและออม

ตัวอย่างพฤติกรรม ได้แก่

1. ซ่อมแซมปรับปรุงสิ่งของเครื่องใช้ให้อยู่ในสภาพดีอยู่เสมอ
 2. ใช้เครื่องนุ่งห่มหรือเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มีคุณภาพดีแต่ราคาไม่แพงนัก
 3. ใช้ของทุกอย่างให้คุ้มค่า ไม่ซื้อมาเก็บ
 4. ซื้อของด้วยเงินสด งดการผ่อนส่งโดยไม่จำเป็น
 5. ไม่จัดงานสังสรรค์บ่อยครั้งนัก
 6. ไม่บริโภคอาหารตามร้านที่หรูหราราคาแพง
 7. ใช้และรักษาของทุกอย่างให้อยู่ในสภาพดีเสมอ
 8. จัดงานพิธีต่าง ๆ อย่างประหยัด ถ้าไม่จำเป็นควรหลีกเลี่ยง
 9. ทรัพย์สินที่หามาได้ควรมีการเก็บออม
 10. วางแผนการใช้จ่ายและปฏิบัติตามแผนอย่างเคร่งครัด
 11. นำวัสดุราคาถูกลมาผลิตสื่อการสอน
 12. วางแผนการทำงานเพื่อประหยัดเวลา
 13. ไม่ทำตนเป็นคนมีรสนิยมในรสชาติของอาหารหรือเพลิดเพลินเรื่องสุรา นารี กีฬาบัตร
 14. ใช้ น้ำ น้ำมัน ไฟฟ้า และสาธารณูปโภคอื่น ๆ อย่างประหยัด
3. การมีระเบียบและเคารพกฎหมาย

ตัวอย่างพฤติกรรม ได้แก่

1. แต่งกายถูกต้องตามระเบียบเรียบร้อยอยู่เสมอ
2. ไม่ขีดเขียนหรือทำลายของส่วนรวมให้ชำรุดเสียหาย
3. ไม่กระทำความผิดเป็นความง่ายด้วยการทักท้วงหรือ เสนอสิ่งของ เค้นลัดสนาม ฯลฯ
4. ไม่กระทำความผิดเป็นมักได้ เช่น การเด็ดดอกไม้ในสวนสาธารณะ
5. ไม่เอาสิทธิต่าง ๆ
6. รับหรือให้บริการตามลำดับก่อนหลัง
7. ส่งเสริมสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย
8. ไม่แก้ปัญหาด้วยวิธีการรุนแรงหรือไม่ชอบด้วยระเบียบแบบแผน
9. ปฏิบัติตามกฎหมายจราจรในการขับขี่ยานพาหนะ
10. ข้ามถนนตรงทางข้าม

11. แจ้งเจ้าหน้าที่เมื่อพบเห็นผู้กระทำความผิดกฎหมาย
12. ควบคุมดูแลศิษย์และผู้อยู่ในปกครองดูแลให้เป็นผู้มีระเบียบวินัยอันดีงาม
13. ตรงต่อเวลาในการนัดหมายหรือการเข้าห้องเรียน
14. ไม่กระทำความผิด ใดๆ ตามใจตนเอง เช่น สูบบุหรี่บนยานพาหนะ ห้องประชุม หรือ
ในโรงมหรสพ เป็นต้น
15. ยืน เดิน นั่ง เรียบร้อย
16. พุดจาเรียบร้อยนุ่มนวล
17. ไม่กระทำการใด ๆ ที่เป็นการหลีกเลียงกฎหมายหรือทำความผิดกฎหมาย

4. การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา

ตัวอย่างพฤติกรรม ได้แก่

1. ปฏิบัติตามศีล 5 อย่างเคร่งครัด
2. เมตตาต่อศิษย์และเพื่อนร่วมงาน
3. เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ
4. กตัญญูทดแทนต่อบุคคลและสิ่งแวดลอม
5. ให้ความยุติธรรมต่อศิษย์และผู้ได้บังคับบัญชา
6. มีความมานะอดทน
7. ละอายและเกรงกลัวต่อการทำความชั่ว
8. ซื่อสัตย์จริงใจต่อตนเอง เพื่อนร่วมงาน และชาติบ้านเมือง
9. ละชั่ว กระทำดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์
10. ยอมรับกฎแห่งกรรม คือ การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

5. ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

ก. ความรักชาติ

ตัวอย่างพฤติกรรม ได้แก่

1. ศึกษาความเป็นมา ความเป็นอยู่ และความเป็นไปของชาติอยู่เสมอ
2. ยืนตัวตรงเมื่อมีการบรรเลงเพลงชาติหรือเมื่อมีการเชิญธงชาติ
3. บริจาคอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค หรือสิ่งของอื่น ๆ แก่เพื่อนร่วมชาติที่
ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อน
4. ช่วยเหลือรัฐของชาติด้วยการให้อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และแม้แต่โลหิต

5. นิยมไทย เช่น ใช้ธงไทย ฟังเพลงไทย และใช้ของที่ผลิตในเมืองไทย เป็นต้น
6. ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทย เช่น การเคารพแบบไทย จัดพิธีมงคลสมรสแบบไทย
7. เคารพยกย่องผู้กระทำคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง
8. ไม่สร้างความแตกแยกให้แก่มนุษยชาติ
9. สอดส่องป้องกันภัยพิบัติอันอาจจะเกิดมีกับชาติ
10. เสียภาษีอากรให้แก่ชาติตามความเป็นจริง

ข. ความรักศาสนา

ตัวอย่างพฤติกรรม เช่น

1. ศึกษาประวัติและคำสอนในศาสนาให้เข้าใจอย่างถูกต้อง
2. จดจำคำสอนในศาสนาให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้
3. นำคำสอนในศาสนาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างเคร่งครัด
4. เผยแพร่หลักธรรมคำสอนในศาสนาแก่ศิษย์และบุคคลที่เกี่ยวข้องอย่างถูกต้อง
5. สอดส่องป้องกันความเสียหายอันอาจจะเกิดมีแก่ศาสนา
6. ทำนุบำรุงพระศาสนา เช่น การทำบุญทอดกฐิน ทอดผ้าป่า หรืออื่น ๆ
7. ประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เช่น เวียนเทียนในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา เป็นต้น
8. ไม่ทำลาย และช่วยป้องกันผู้ที่ทำลายปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ หรือศิลปกรรมทางศาสนา
9. ประดับธงชาติหรือธงศาสนาในวันสำคัญทางศาสนา
10. ไม่กระทำการใด ๆ อันเป็นการดูหมิ่นเหยียดหยามศาสนา
11. ไม่นำเรื่องราวในศาสนาไปโต้แย้งกับศาสนาอื่น ๆ
12. หาโอกาสปฏิบัติธรรม เช่น การบวชเป็นพระภิกษุ หรือการรักษาศีลฟังธรรมตามความเหมาะสม

ค. ความรักพระมหากษัตริย์

ตัวอย่างพฤติกรรม ได้แก่

1. ศึกษาและหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างถูกต้อง
2. ไม่นำเรื่องราวเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์มาวิพากษ์วิจารณ์

3. ป้องกันแก๊ซออกไซด์หรือข่าวลืออันอาจทำความเสียหายต่อสถาบันพระมหากษัตริย์
4. ตกแต่งอาคารบ้านเรือน ตั้งโต๊ะหมู่บูชา หรือประดับธงให้สวยงาม เมื่อพระองค์เสด็จผ่าน หรือเนื่องในวันสำคัญ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา
5. สละโลหิตหรือทรัพย์สินเป็นพระราชกุศลในโครงการหรือมูลนิธิต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงจัดตั้งขึ้น
6. ประกอบความดีด้วยการร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาอาคารสถานที่ต่าง ๆ เนื่องในวโรกาสต่าง ๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น
7. รักษาและส่งเสริมระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2.4 แนวทางการพัฒนาและปลูกฝังคุณธรรม

ในการพัฒนาและปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในองค์กรใด ๆ ก็ตามบุคลากรในองค์กรควรจะได้รู้และมีความเข้าใจในแนวทางปฏิบัติร่วมกัน กล่าวคือ ทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมหรือ "Participation by all" และแนวปฏิบัติก็ควรมีความแน่ชัด ไม่ยากแก่การนำลงสู่การปฏิบัติ

บุญชัย จงกลณี (ม.ป.ป.) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเพื่อการนำลงสู่การปฏิบัติในองค์กรไว้ดังนี้ ในองค์กรควรตั้งหน่วยงานส่งเสริมความก้าวหน้าของบุคลากร (พัฒนาบุคลากร) ประกอบด้วย หัวหน้าหน่วยงาน โดยมีผู้บริหารระดับสูงขององค์กรเป็นที่ปรึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านคุณธรรมจริยธรรม และผู้ที่เหมาะสมอื่น ๆ ซึ่งหน่วยงานดังกล่าว จะมีหน้าที่รับผิดชอบ การดำเนินงานใน 3 ด้าน คือ

1. งานด้านป้องกันปัญหา (Preventive Measures) ได้แก่

1.1 สร้างสภาพแวดล้อมที่ไม่เปิดโอกาสให้คนกระทำความชั่ว แต่เอื้ออำนวยในการทำความดี โดยการเปิดช่องว่างที่บุคคลสามารถแสวงหาประโยชน์ในทางมิชอบ และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการทำชั่ว

1.2 ให้ความรู้และรณรงค์ทางจริยธรรมอยู่เสมอ

1.3 ยกย่องผู้กระทำดีให้ปรากฏ

1.4 ใช้ผลการวิจัยเพื่อป้องกันปัญหาอันอาจเกิดขึ้น

2. งานด้านแก้ไขปัญหา (Treatment Measures) ได้แก่

2.1 การค้นหาเหตุแห่งปัญหา ปัญหาเกิดจากอะไร อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหา และวิเคราะห์ปัญหาเพื่อให้ทราบถึงปัญหาหลัก หรือปัญหาที่แท้จริง

2.2 ดำเนินการแก้ปัญหาด้วยปัญญา โดยใช้ความรู้จากศาสตร์ต่าง ๆ ทางโลก และทางศาสนา เช่น อริยสัจ 4 เป็นต้น

2.3 วางกฎ ระเบียบอย่างแน่ชัดในการลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ที่วางไว้ร่วมกัน

3. งานด้านพัฒนาและปลูกฝัง (Development Measures) ได้แก่

3.1 การพัฒนาปลูกฝัง ค่านิยม ทศนคติ และบุคลิกภาพ โดยใช้กระบวนการอบรมหรือจัดেলাทางสังคม (Socialization Process) การให้ทฤษฎีการเรียนรู้ทางเจตพิสัย (Affective Domain) ของ Bloom การให้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางเจตคติ เช่น ทฤษฎีการวางเงื่อนไขและการเสริมแรง ทฤษฎีสิ่งจูงใจและการขัดแย้ง การอบรมจริยธรรมแบบเข้มข้นก่อนเข้ารับตำแหน่ง การอบรมแบบเข้มข้นเป็นครั้งคราวแก่กลุ่ม

3.2 การพัฒนาและปลูกฝังให้เกิดสมรรถภาพทางจิต และปัญญา โดยใช้กิจกรรมสู่การชักกลุ่มให้เกิดการคล้อยตาม การเลียนแบบจากตัวแบบ การใช้ Transactional Analysis หรือ TA ในการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น การศึกษาและปฏิบัติธรรม ระดับ ศีล สมาธิ และปัญญา

3.3 การพัฒนาและปลูกฝังให้มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมให้สูงขึ้น

สำนักงานพัฒนาคุณธรรม กระทรวงศึกษาธิการ (2534) ได้กำหนดแนวทางทั่วไปในการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมไว้ดังนี้

1. สนับสนุนการจัดกิจกรรมปลูกฝัง และสร้างเสริมศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม ตลอดจนค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ

2. ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ และสอดแทรกเรื่องการพัฒนาจิตใจ และค่านิยมไว้ในหลักสูตร

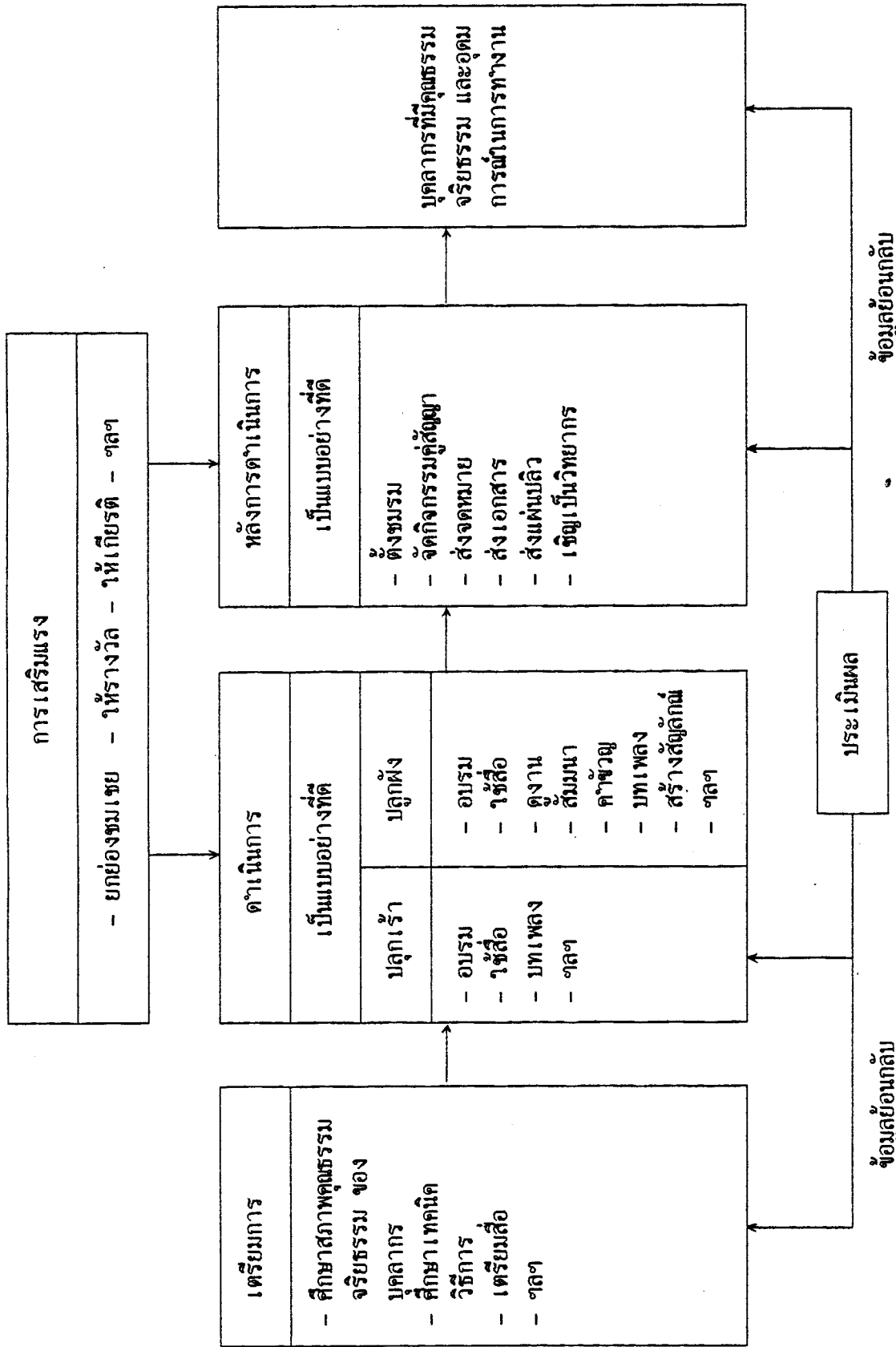
3. ส่งเสริมบทบาทของศาสนสถานให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาจิตใจ ตลอดจนส่งเสริมการประสานงานอย่างใกล้ชิดระหว่าง บ้าน ศาสนสถาน และโรงเรียน

4. ให้องค์กรของรัฐ สถาบันทางสังคมต่าง ๆ รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ร่วมมือดำเนินการประชาสัมพันธ์เรื่องการพัฒนาจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม โดยใช้สื่อทุกประเภท

5. ให้องค์กรต่าง ๆ ดำเนินการฝึกอบรมการพัฒนาจิตใจแก่ข้าราชการ และบุคลากรในหน่วยงานทุกระดับ โดยประสานกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมแก่กลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ต่อไป

**รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกในการทำงานของบุคลากรใน
สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ**

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2535) ได้กำหนดรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และอุดมการณ์ในการทำงานของบุคลากร ซึ่งเป็นมาตรการสำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในแผนพัฒนาการศึกษา ฉบับที่ 7 ดังแผนภูมิที่ 4

แบบฉบับที่ 4 รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม จิตสำนึก และอุดมการณ์ทางของบุคลากร ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาแห่งชาติ
สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาแห่งชาติ (2535)

จากแผนภูมิที่ 4 มีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนดังนี้

1. ระยะเวลาเตรียมการ เป็นการศึกษาสภาพของคุณธรรม จริยธรรม จิตสำนึกและอุดมการณ์ในการทำงานของบุคลากร รวมทั้งศึกษาเทคนิค วิธีการและจัดเตรียมสื่อและปัจจัยอื่น ๆ ที่จำเป็นให้เพียงพอ
 2. ระยะเวลาดำเนินการ เป็นการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างให้บุคลากรมีคุณธรรม จริยธรรม จิตสำนึกและอุดมการณ์ในการทำงานจนถึงเกณฑ์ที่กำหนด โดยแบ่งกระบวนการดำเนินการออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ
 - 2.1 ขั้นการปลูกฝัง เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อกระตุ้นให้บุคลากรเกิดความตระหนัก เข้าใจเห็นคุณค่าและความสำคัญของการมีคุณธรรม จริยธรรม จิตสำนึกและอุดมการณ์ในการทำงาน กิจกรรมที่ควรดำเนินการ ได้แก่ การอบรม การใช้สื่อ การใช้คำขวัญ บทเพลงและอื่น ๆ ตามความเหมาะสม
 - 2.2 ขั้นการปลูกฝัง เป็นการจัดกิจกรรมต่อเนื่องจากขั้นการปลูกฝังเพื่อให้บุคลากรมีคุณธรรม จริยธรรม จิตสำนึกและอุดมการณ์ในการทำงาน กิจกรรมที่ควรดำเนินการ ได้แก่ การอบรม การใช้สื่อ การดูงาน การสัมมนา การใช้คำขวัญ บทเพลง การสร้างสัญลักษณ์ร่วมกัน และกิจกรรมอื่น ๆ ตามความเหมาะสม
 3. ระยะเวลาหลังการดำเนินการ เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อรักษาระดับของคุณธรรม จริยธรรม จิตสำนึกและอุดมการณ์ในการทำงานของบุคลากรให้คงอยู่ตลอดไป รวมทั้งเพื่อส่งเสริมให้บุคลากรมีคุณธรรม จริยธรรม จิตสำนึกและอุดมการณ์ในการทำงานเพิ่มมากขึ้น กิจกรรมที่ควรดำเนินการในระยะนี้ได้แก่ การตั้งชมรมผู้มีคุณธรรม จริยธรรม จิตสำนึกและอุดมการณ์ในการทำงาน การจัดกิจกรรมคู่สัญญา การส่งจดหมาย เอกสารและแผ่นปลิวไปให้บุคลากรกลุ่มเป้าหมาย การเชิญให้เป็นวิทยากร และกิจกรรมอื่น ๆ ตามความเหมาะสม
- การดำเนินงานในระยะเวลาดำเนินการและระยะเวลาหลังการดำเนินการ จะให้ความสำคัญกับการกระทำที่เป็นแบบอย่างที่ดีของผู้บริหารและการส่งเสริมให้บุคลากรอื่นที่สามารถกระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีได้กระทำตนเป็นแบบอย่างแก่บุคลากรอื่น ๆ อย่างคงที่ รวมทั้งจะต้องจัดกิจกรรมการเสริมแรงอย่างต่อเนื่อง หลักการสำคัญในการเสริมแรงคือ "การยกย่องคนดี" กิจกรรมที่ควรดำเนินการในการให้การเสริมแรงได้แก่ การยกย่องชมเชย การให้รางวัล การให้เกียรติบัตร หรือกิจกรรมอื่น ๆ ตามความเหมาะสม

4. การประเมินผล เป็นการประเมินผลการดำเนินงานในทุกขั้นตอนตามรูปแบบ ผลการประเมินผลจะส่งเป็นข้อมูลย้อนกลับสำหรับการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ

3. โครงการพัฒนาคูณธรรมข้าราชการ "ชีวิตดีมีคุณค่า"

3.1 หลักการและเหตุผล

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (2535-2539) ได้กำหนดเป้าหมายด้านคุณภาพไว้ว่า "บุคลากรทุกระดับทุกระดับได้รับการพัฒนาคูณธรรม จริยธรรม ความรู้ทักษะทางด้านวิชาชีพ อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง และบุคลากรดังกล่าวไม่น้อยกว่าร้อยละ 90 เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ความรู้และความสามารถในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ"

สถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่จัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาและประถมศึกษาให้แก่เยาวชนของชาติ บุคลากรในสถานศึกษามีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนเยาวชนให้เป็นคนมีความรู้ควบคู่คุณธรรม เพื่อจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีในอนาคต ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนซึ่งเป็นบุคลากรสำคัญในสถานศึกษาจะต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีงามและถ่ายทอดให้กับเยาวชนและประชาชนทั่วไปได้ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่นจึงได้ดำเนินการจัดอบรมพัฒนาคูณธรรมข้าราชการ "ชีวิตดีมีคุณค่า" ขึ้น โดยเริ่มดำเนินการในปีงบประมาณ 2535 และดำเนินการต่อเนื่องมาในปีงบประมาณ 2536, 2537 ตามลำดับ จากการติดตามและประเมินผลหลังการอบรมพบว่า ผู้เข้ารับการอบรมได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีงาม ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนและประชาชนทั่วไป

3.2 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อให้บุคลากรในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่นได้เรียนรู้แนวทางการพัฒนาตน พัฒนาจิตใจและพฤติกรรม โดยยึดหลักปฏิบัติสู่ชีวิตที่มีคุณภาพ ซึ่งเน้นคุณธรรม 4 ประการ และค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
- 2) เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรม ลด ละ เลิกอบายมุข
- 3) เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของสุขภาพอนามัย
- 4) เพื่อให้นำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และสร้างพลังศรัทธาในการทำงานให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากขึ้น

5) เพื่อให้มีโรคาสพบปะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสพการณ์ในการพัฒนาตนเอง และส่วนรวม

3.3 เป้าหมาย

จัดอบรมผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ช่วยผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้ปฏิบัติการสอน ข้าราชการในสำนักงาน และนักการภารโรง ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น รุ่นละ 80-100 คน

ปีงบประมาณ 2535 จำนวน 6 รุ่น

ปีงบประมาณ 2536 จำนวน 9 รุ่น

ปีงบประมาณ 2537 จำนวน 10 รุ่น

3.4 ขั้นตอนและวิธีดำเนินการ

- 1) ขออนุมัติโครงการ
- 2) ตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน
- 3) จัดทำเอกสาร
- 4) ประสานงานวิทยากรและสถานที่
- 5) ดำเนินการอบรมเดือนละ 1 รุ่น
- 6) ติดตามผลและประเมินผล
- 7) สรุปรายงานสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
- 8) รายงานสำนักงานพัฒนาคุณธรรม กระทรวงศึกษาธิการ

3.5 ระยะเวลาดำเนินงาน

- 1) ปีงบประมาณ 2535
- 2) ปีงบประมาณ 2536
- 3) ปีงบประมาณ 2537

3.6 งบประมาณ

ปีงบประมาณ 2535 และ 2536 ผู้เข้ารับการอบรมเสียค่าลงทะเบียนคนละ 500 บาท โดยเบิกจากเงินงบประมาณแผนงานจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนได้รับจัดสรร หรือเงินบำรุงการศึกษาของโรงเรียน

ปีงบประมาณ 2537 ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนเป็นจำนวนเงิน 500,000 บาท

3.7 การประเมินผล

- 1) ใช้แบบสอบถามขณะเข้ารับการอบรมและภายหลังการอบรม
- 2) ผู้เข้ารับการอบรมรายงานผลการปฏิบัติหลังจากอบรมแล้ว 3 เดือน
- 3) แต่งตั้งคณะกรรมการออกติดตามและประเมินผลภายหลังการอบรม

3.8 ผลที่คาดว่าจะได้รับ ผู้เข้ารับการอบรม

- 1) ได้พัฒนาตน พัฒนาจิตใจ และพฤติกรรมสู่ชีวิตที่มีคุณภาพ
- 2) รู้จักการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ชยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ และเสียสละ
- 3) ลด ละ เลิกอบายมุข
- 4) รู้จักรักษาสุขภาพอนามัยของตนเองและครอบครัว
- 5) ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างแก่ที่ทำงานและชุมชน

4. หลักสูตรการฝึกอบรมการพัฒนาคุณธรรมข้าราชการ "ชีวิตดีมีคุณค่า"

หลักสูตรการฝึกอบรมในโครงการพัฒนาคุณธรรมข้าราชการ "ชีวิตดีมีคุณค่า" มีดังนี้

หมวด	หัวข้อ	วัตถุประสงค์	รายละเอียดเนื้อหา	วิธีการนำเสนอ	ระยะเวลา
วิชาการ	การบริหารชีวิต	1.บอกความหมายของการบริหารชีวิตได้ 2.อธิบายความจำเป็นที่ต้องบริหารชีวิตให้มีคุณภาพ 3.วิเคราะห์ผลเสียของการขาดการบริหารชีวิต	1.ความหมายของ "การบริหารชีวิต" 2.ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชีวิตที่ขาดการบริหาร เปรียบเหมือนเรือไม่มีหางเสือ 3.ศึกษาและวิเคราะห์การบริหารชีวิตที่มีคุณภาพ	บรรยาย	1.50 ชม.

หมวด	หัวข้อ	วัตถุประสงค์	รายละเอียดเนื้อหา	วิธีการนำเสนอ	ระยะเวลา
		4. วิเคราะห์แบบ 4.1. วิธีการ 4.2. การบริหารชีวิตด้วย 4.3. พุทธวิธี 5. นำแนวทางและ 5.1. รูปแบบการ 5.2. บริหารชีวิตที่มี 5.3. คุณภาพไปใช้ใน 5.4. ชีวิตประจำวัน	4. อบายมุข กามคุณ และ 4.1. โลกธรรม 5. หลักปฏิบัติสู่ชีวิตที่มี 5.1. คุณภาพ - อาชีพรุข - การเสียสละ - การให้อภัย - กฎแห่งกรรม 6. พฤติกรรมที่แสดง 6.1. ลักษณะชีวิตที่มีคุณภาพ - ชีวิตที่สะอาด - ชีวิตประหยัด - ชีวิตที่เสียสละ - ชีวิตที่ขยัน - ชีวิตที่ซื่อสัตย์ 7. การปลูกสำนึก ผู้นำคือ 7.1. ผู้รับใช้		
วิชาการ	ความสุขใด ที่ใจไม่หา ภาค 1	1. รู้และเข้าใจวิธี 1.1. แสวงหาความ 1.2. สุขของมนุษย์ 2. ทิศทาง คือ 1) สุขสมอยาก 2) สุขล้นอยาก	1. วิธีการแสวงหาความ 1.1. สุขของมนุษย์ มี 2 ทิศ 1.2. ทาง คือ 1) สุขสมอยาก 2) สุขล้นอยาก	บรรยาย	1 ชม.

หมวด	หัวข้อ	วัตถุประสงค์	รายละเอียดเนื้อหา	วิธีการนำเสนอ	ระยะเวลา
		2. ตระหนักในเรื่องของภัยและปัญหาชีวิตที่เกิดจากสุขสมอยาก	2. นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับภัยและปัญหาชีวิตที่เกิดจากสุขสมอยาก 3. นำเสนอข้อมูลการแสวงหาความสุขของชีวิตที่เกิดจากสุขสันต์อยาก 4. เปรียบเทียบความสุขสมอยากและสุขสันต์อยาก และสรุปให้เห็นแนวทางในการแสวงหาความสุขที่ถูกต้อง		
วิชาการ	ความสุขใจที่ใจฝ่าฝืนภาค 2	1. วิเคราะห์พฤติกรรมของวิทยากรที่รอดจากภัยและปัญหาชีวิต 2. ได้แนวทางปฏิบัติตนให้ชีวิตมีความสุข (สุขสันต์อยาก)	1. นำเสนอตัวอย่างผู้ที่ได้ปฏิบัติตนให้รอดพ้นจากภัยและปัญหาของชีวิตโดยใช้พุทธวิธี (รักษาศีล 5 เป็นพื้นฐาน) 2. สรุปแนวทางการดำเนินชีวิตที่มีความสุขจากตัวอย่างชีวิตของวิทยากร	อภิปราย	2.15 ชม.

หมวด	หัวข้อ	วัตถุประสงค์	รายละเอียดเนื้อหา	วิธีการนำเสนอ	ระยะเวลา
วิชาการ	เพื่อสุขภาพที่ดีกว่า	1.ตระหนักถึงโทษภัยสิ่งเสพติดที่เป็นภัยต่อชีวิต 2.รู้จักวิธีการใช้ยาสูบรักษาโรคอย่างถูกต้อง รู้จักวิธีป้องกันตนเองให้พ้นจากภัยของสิ่งเสพติด (อบายมุข)	1.โทษภัยของสิ่งเสพติด เช่น บุหรี่, เหล้า ฯลฯ 2.วิ.ดี.โอ "ปอดถูกตัด เพราะอัดบุหรี่" 3.โรคเอดส์ 4.ซักถามปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ	1.บรรยาย 2.ชม วิ.ดี.โอ "ปอดถูกตัด เพราะอัดบุหรี่" 3.ถาม-ตอบ ปัญหา	1.30 ชม.
วิชาการ	สงครามชีวิต	1.พิจารณาปัญหาในการดำรงชีวิต 2.พิจารณาการกระทำของตนเองทั้งกาย วาจาและใจ 3.ยอมรับความผิดพลาดและบกพร่องของตนเอง	1.ปัญหาในการดำรงชีวิต และสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ 1.1 ปัญหาส่วนตัว 1.2 ปัญหาในครอบครัว 1.3 ปัญหาในที่ทำงาน 1.4 ปัญหาของประเทศชาติ 2.การแก้ปัญหา 2.1 ภัยวิธีทางวิทยาศาสตร์	บรรยาย	2 ชม.

หมวด	หัวข้อ	วัตถุประสงค์	รายละเอียดเนื้อหา	วิธีการนำเสนอ	ระยะเวลา
		4. รู้จักการแก้ไข ความผิดพลาด ตนเอง 5. รู้จักปฏิบัติตนให้ พ้นจากภัยต่างๆ ของชีวิต	2.2 โดยวิธีทาง ศาสนา 3. ภัยต่าง ๆ ของชีวิต 3.1 ภัยภายใน 3.2 ภัยภายนอก 4. เราคือใคร 5. วิธีสร้างชีวิตเพื่อ พ้นจากภัยต่าง ๆ ของ ชีวิต		
วิชาการ	ประสบ- การณ์การ เอาชนะใจ ตนเอง	1. ตระหนักถึง ความจำเป็นที่ จะต้องต่อสู้ชีวิต 2. สันทนาแลก เปลี่ยนประสบ การณ์จากผู้ ที่ประสบผลสำเร็จ ในการเอาชนะ ใจตนเอง 3. ได้รับประสบ การณ์การต่อสู้ กับชีวิตและนา ไปประยุกต์ใช้ ในชีวิตของตน	1. นำเสนอตัวอย่างผู้ที่ได้ ฝึกเอาชนะใจตนเอง ได้สำเร็จในเรื่องใด เรื่องหนึ่ง เช่น ความ โกรธ, ความง่วง, การคอร์รัปชัน, ความ อายในการที่จะทำ ความดี ฯลฯ 2. การอภิปรายเน้น เคล็ดลับ หรือวิธีการ ที่เอาชนะหรือต่อสู้กับ ตัวเองได้ 3. ชักถามปัญหา และสรุป	อภิปราย	1.30 ชม.

หมวด	หัวข้อ	วัตถุประสงค์	รายละเอียดเนื้อหา	วิธีการนำเสนอ	ระยะเวลา
กิจกรรม	ฝึกเกลียว ใจให้เป็น หนึ่ง	1. สร้างความคุ้น เคยและปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ผู้เข้ารับการอบรมวิทยากร 2. ให้สมาชิกเห็น ความสำคัญของ การมีความ สามัคคีในหมู่ คณะ	1. จัดกิจกรรมสร้างความ คุ้นเคย เช่น ร้องเพลง, เล่นเกม ฯลฯ 2. แบ่งกลุ่มผู้เข้ารับการ อบรม ให้สมาชิกได้ ทำงานร่วมกัน โดยจัด กิจกรรมสร้างเสริม คุณธรรม หรือกลุ่ม สัมพันธ์ 3. แต่ละกลุ่มนำเสนอผล งานและสรุปกิจกรรม ในทางสร้างสรรค์	1. ร้องเพลง 2. เล่นเกม 3. อภิปรายกลุ่ม 4. ฝึกปฏิบัติ	2 ชม.
กิจกรรม	กิจกรรม สนทนา	1. สร้างความคุ้น เคยระหว่าง วิทยากรกับผู้- เข้ารับการอบรม 2. ได้แลกเปลี่ยน ความคิดเห็น และประสบ- การณ์เกี่ยวกับ ปัญหาชีวิตทั้ง ส่วนตัว, ครอบครัว	1. แบ่งกลุ่มผู้เข้าอบรม เป็นกลุ่มย่อย (ประมาณ 4-5 คน) 2. วิทยากร (1-2 คน ต่อ 1 กลุ่มย่อย) สนทนาแลกเปลี่ยน ความคิด และประสบ- การณ์เกี่ยวกับปัญหา ชีวิต ทั้งส่วนตัวครอบ ครัวและหน้าที่การงาน	สนทนากลุ่มย่อย	3.00 ชม.

หมวด	หัวข้อ	วัตถุประสงค์	รายละเอียดเนื้อหา	วิธีการนำเสนอ	ระยะเวลา
		และหน้าที่การงานเพื่อการรู้จักตนเอง และผู้อื่น 3. เพื่อทราบถึงความคิดในเรื่อง "ความสุข" ของแต่ละคน 4. เพื่อทราบถึง "ความรู้สึกและทัศนคติของผู้เข้ารับการอบรมที่มีต่อการอบรมในครั้งนี้"	3. นำผลการสนทนามาสรุปเพื่อทราบปัญหาและวิธีแก้ปัญหาในโอกาสต่อไป		
กิจกรรม	กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์	1. เพื่อความสนิทคุ้นเคยระหว่างวิทยากร และผู้เข้ารับการอบรมโดยใช้เวลาเป็นสัปดาห์ 2. ผู้เข้ารับการอบรมได้รู้จัก	1. แบ่งกลุ่มผู้เข้ารับการอบรมบำเพ็ญประโยชน์ด้านรักษาความสะอาดรอบบริเวณสถานที่ประชุม ปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น (ใช้เวลา 30 นาที) เช่น - เก็บขยะ	- แบ่งกลุ่มทำงานบำเพ็ญประโยชน์ - สนทนาซักถาม	3.00 ชม.

หมวด	หัวข้อ	วัตถุประสงค์	รายละเอียดเนื้อหา	วิธีการนำเสนอ	ระยะเวลา
		วิทยาการจาก หลากหลาย อาชีพ 3.ตระหนักในคุณค่าของการเสียสละจากการทำงานที่เป็นสาระสร้างสรรค์ 4.ได้มีโอกาสดลงมือทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม	- กวาดถนน - เช็ดกระจก - เก็บกันบูชี่ - จัดส้วม ฯลฯ 2.หลังเสร็จกิจกรรมแล้วรวมกลุ่มใหญ่ผู้ดำเนินรายการซักถามผู้เข้ารับการอบรมและวิทยาการเกี่ยวกับความรู้สึกความคิดเห็นขณะทำงานนั้น 3.สรุป		
กิจกรรม	สัมมนาปัญหาชีวิต	1.ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์เกี่ยวกับชีวิตเพื่อการรู้จักตนเองและผู้อื่น 2.นำข้อคิดเห็นและแนวทางจากคำบรรยายกำหนดให้	1.แบ่งกลุ่มผู้เข้ารับการอบรมเป็น 8 กลุ่มกลุ่มละประมาณ 10 คน 2.แต่ละกลุ่มสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในหัวข้อที่กำหนด ดังนี้ 1) การเอาใจตนเอง	- แบ่งกลุ่มย่อยสนทนาปัญหาชีวิต	3.15 ชม.

หมวด	หัวข้อ	วัตถุประสงค์	รายละเอียดเนื้อหา	วิธีการนำเสนอ	ระยะเวลา
			2) การประชดตัวเอง หรือผู้อื่น 3) ความโกรธ 4) คนเราเกิดมา ทำไม และ เกิดมา เพื่ออะไร 5) พ่อบ้านและแม่บ้าน ที่ดี ควรมีลักษณะ อย่างไร 6) ข้อดีและข้อพิค พลาดในการ ปรนนิบัติรับใช้พ่อแม่ 7) อโหสิกรรม 8) ความประทับใจใน ความดีของคนอื่น ฯลฯ 3.แต่ละกลุ่มส่งตัวแทน รายงานกลุ่มละ 4 นาที และแสดงละคร สั้นประกอบแต่ละ เรื่อง ๑ ละ 2 นาที 4.วิทยากรประจำกลุ่ม สรุปข้อคิดที่ได้กลุ่มละ 1 นาที		

หมวด	หัวข้อ	วัตถุประสงค์	รายละเอียดเนื้อหา	วิธีการนำเสนอ	ระยะเวลา
			5.ผู้ดำเนินรายการสรุป		
กิจกรรม	วิ.ดี.โอ วิเคราะห์	1.ได้เห็นแบบ อย่างการ ดำเนินชีวิตใน รูปแบบต่าง ๆ อันเป็นเหตุให้ เกิดปัญหาใน ครอบครัวและ สังคม จาก วิ.ดี.โอ วิเคราะห์ 2.พัฒนางานได้รู้ จักเลือกสื่อที่มี แพร่หลายใน สังคมปัจจุบันให้ เกิดประโยชน์ การทำงานหรือ การเรียนการ สอน	1.วิ.ดี.โอ เกี่ยวกับ ปัญหาครอบครัว, การ ปลูกฝังคุณธรรม เช่น ต่อผู้ อดทน ต่อชีวิต ที่ยากลำบาก ฯลฯ 2. เรื่องที่นำมาใช้ประจำ คือ "เดอะแชมป์" และ "ยิ่งกว่ายิ่งใหญ่"	1.ดู วิ.ดี.โอ 2.ผู้เข้าอบรม วิเคราะห์ ในแบบ ประเมิน 3.นำเสนอแบบ ประเมิน	1.30 ชม.
กิจกรรม	ธรรมะเบา ใจ	1.เพื่อพัฒนาความ คิดและจิตใจให้ เป็นผู้ที่สะอาด	1.ชมสไลด์ 5 เรื่อง คือ 1) หวยสุราพาให้หวย 2) ฆ่าเสียได้ยอม	ชมสไลด์ 5 เรื่อง	0.30 ชม.

หมวด	หัวข้อ	วัตถุประสงค์	รายละเอียดเนื้อหา	วิธีการนำเสนอ	ระยะเวลา
		ทั้งกาย วาจา และใจ 2. ได้คติธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน	เป็นสุข 3) คนช่างดี 4) ยอมไม่ เป็นเย็นไม่ได้ 5) กบวิเศษประสาธ		
กิจกรรม	บริหารกาย บริหารจิต (วิ่งและฝึกโยคะเพื่อสุขภาพ)	1.ตระหนักในคุณค่าการวิ่งและฝึกโยคะ 2.มีจิตใจสงบ ควบคุมการเปลี่ยนแปลงของอารมณ์ 3.มีสุขภาพดี เกิดภูมิคุ้มกันโรคภัยต่าง ๆ ได้	1.ฝึกการวิ่ง ระยะทาง 2-4 กิโลเมตร 2.ฝึกจิตให้เป็นสมาธิ 3.ฝึกลมหายใจให้ถูกต้อง 4.ฝึกทำบริหารเพื่อให้อวัยวะทั้งภายในและภายนอกได้เคลื่อนไหว หรือมีการไหลเวียนของโลหิตสะดวกทุกส่วนของร่างกาย ความรู้พื้นฐานในการวิ่งและฝึกโยคะ	1.บรรยาย 2.สาธิต 3.ฝึกปฏิบัติ	6.00 ชม.
กิจกรรม	บทเรียนบนโต๊ะอาหาร	1.ตระหนักในคุณค่าการให้ความช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว	1.ความสำคัญของการร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจในการทำอาหาร	1.บรรยาย 2.สาธิต 3.ฝึกปฏิบัติ	2.15 ชม.

หมวด	หัวข้อ	วัตถุประสงค์	รายละเอียดเนื้อหา	วิธีการนำเสนอ	ระยะเวลา
		เกี่ยวกับงานบ้าน 2.ล้างถ้วยชามได้ถูกต้องตามขั้นตอน 3.มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอาหารที่ประหยัด และมีประโยชน์ 4.มีความรู้ความเข้าใจถึงอันตรายของสารพิษที่ปลอมปนมาในอาหาร	การมีน้ำใจในการช่วยเหลืองานครอบครัว 2.การสาธิตและฝึกปฏิบัติ การล้างถ้วยชามที่ถูกขั้นตอน 3.อาหารที่มีประโยชน์ และมีคุณค่าต่อร่างกาย 4.สารพิษที่ปลอมปนมากับอาหาร 5.สาธิตการประกอบอาหาร		
กิจกรรม	เพลงเพื่อชีวิต	1.เพื่อคลายเครียด และสร้างความสนุกสนานให้ผู้เข้าอบรม 2.เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนเรียนรู้วิชาการ	1.ใช้เพลง, เกม ที่เน้นสาระประโยชน์ มีความหมายและสร้างสรรค์ 2.สรุปวิเคราะห์ของเพลง, เกม ในทางสร้างสรรค์	1.สาธิต 2.ฝึกปฏิบัติ	2.15 ชม.

หมวด	หัวข้อ	วัตถุประสงค์	รายละเอียดเนื้อหา	วิธีการนำเสนอ	ระยะเวลา
กิจกรรม	การเยี่ยม ที่พัก	1. เพื่อสร้างความ คุ้นเคยและ มนุษยสัมพันธ์ ระหว่าง วิทยากรและผู้ เข้าอบรม 2. เพื่อดูแล ตรวจ สภาพความเป็น อยู่ของสมาชิก 3. เพื่อฝึกความ เป็นระบบ ระเบียบในการ อยู่ร่วมกัน เช่น ความสะอาด ของห้องพัก, การจัดเสื้อผ้า เป็นต้น 4. เพื่อให้ผู้เข้า อบรมเกิดความ รู้สึกอบอุ่นและ ประทับใจ	1. วิทยากรตรวจเยี่ยมที่ พักของผู้เข้าอบรม 2. สนทนา ซักถามสภาพ ความเป็นอยู่ มีอะไร ที่ต้องการความช่วยเหลือ 3. ตรวจสอบสภาพความเป็น อยู่ในห้องพัก เช่น ความสะอาด การจัด เก็บเสื้อผ้า ฯลฯ 4. ให้ข้อเสนอแนะและ กำลังใจแก่ผู้เข้าอบรม	1. สนทนา ซักถาม 2. ตรวจเยี่ยม	1.30 ชม.

หมวด	หัวข้อ	วัตถุประสงค์	รายละเอียดเนื้อหา	วิธีการนำเสนอ	ระยะเวลา
กิจกรรม	กิจกรรม อาลา	เพื่อให้เกิดความ ประทับใจในการ อบรม มีทัศนคติ ที่ดีในการที่จะ พัฒนาคุณธรรมของ ตนและสังคม	1. ใช้เพลงประกอบ กิจกรรม 2. ผู้เข้าอบรมและ วิทยากรได้แสดงความ รู้สึกและอาลากันโดย ทั่วถึง (ไหว้ลากันตาม เอกลักษณ์ไทย)	1. สาธิต 2. ฝึกปฏิบัติ	1.00 ชม.

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โยธิน จารุมณี (2525) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา ตามทัศนะของชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา เพื่อศึกษาด้านคุณสมบัติในการปฏิบัติงาน และเพื่อจัดอันดับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ผลการวิจัยพบว่า คุณสมบัติเบื้องต้นที่ต้องการให้มีในตัวผู้บริหาร คือ มีความยุติธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีเหตุผล มีความรับผิดชอบสูง เปิดเผยเข้าใจง่าย มีความจริงใจต่อทุกคน มีความเชื่อมั่นในตนเองกล้าเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ด้วยความมั่นใจ มีความเสียสละและกระทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม สำหรับคุณสมบัติในการปฏิบัติงานที่ต้องการให้มีในตัวผู้บริหาร คือ มีความตั้งใจในการทำงาน กระตือรือร้น มีความปรารถนาที่จะทำงานให้บรรลุผลสำเร็จสูง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและรู้จักเลือกความคิดเห็นที่ดี ฐานะที่ทำงานเป็นอย่างดี มีความสามารถในการปรับปรุงให้ดีขึ้น รู้จักแบ่งหรือมอบงานและอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบให้กับบุคลากรภายในโรงเรียนอย่างเหมาะสมกับความรู้ ความสามารถ มีความสามารถในการจูงใจคนให้ทำในสิ่งที่ดีที่งาม มีความเด็ดขาดในการตัดสินใจ มีความขยันขันแข็งและอดทน

ศิริพร กล่อมจันทร์ (2526) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความรับผิดชอบต่อภาระที่ตนเอง และวินัยในตนเองของนักศึกษาครูประจำการ วิชาเอกการบริหารโรงเรียนกลุ่มวิทยาลัยครูภาคเหนือ ผลการวิจัยพบว่า ระดับการรับผิดชอบต่อภาระที่ตนเอง และวินัยในตนเอง นักศึกษาครูประจำการวิชา

เอกบริหารโรงเรียน มีความรับผิดชอบและการพึ่งตนเองอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างสูง และมีวินัยในตนเองอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง นักศึกษาหญิงมีความรับผิดชอบการพึ่งตนเอง และมีวินัยในตนเองสูงกว่าเพศชาย นักศึกษาครูประจำการวิชาเอกบริหารโรงเรียนมีความรับผิดชอบ และการพึ่งตนเองสูงกว่านักศึกษาคูประจำการวิชาเอกอื่น แต่มีวินัยในตนเองไม่แตกต่างกัน นักศึกษาที่มีอายุปฏิบัติ 46 ปี มีความรับผิดชอบและการพึ่งตนเองสูงกว่านักศึกษาที่อายุปฏิบัติระหว่าง 30-45 ปี และต่ำกว่า 30 ปี นักศึกษาคูประจำการวิชาเอกการบริหารโรงเรียนที่เป็นผู้บริหารกับผู้สอน มีความรับผิดชอบไม่แตกต่างกัน และนักศึกษาคูประจำการวิชาเอกการบริหารโรงเรียนที่เป็นผู้บริหาร และผู้สอนมีความรับผิดชอบสูงกว่านักศึกษาคูประจำการวิชาเอกการบริหารโรงเรียนที่ทำหน้าที่อื่น ๆ

วิเชียร ชูสงฆ์ (2527) ได้ทำการวิจัยเรื่อง พฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบ และความเสียสละของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 7 เพื่อศึกษาพฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา 3 ด้าน คือ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย และความเสียสละ ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 7 มีพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย และความเสียสละสูงทั้ง 3 ด้าน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อแล้วปรากฏว่า ในด้านความรับผิดชอบ พฤติกรรมที่มีค่าคะแนนสูงที่สุด ได้แก่ ปฏิบัติงานอย่างเข้มแข็งและเต็มความสามารถ พฤติกรรมที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ทำการนิเทศการสอนให้แก่ครูในหมวดต่าง ๆ หรือมอบหมายงานให้ฝ่ายวิชาการหรือหัวหน้าหมวดทำการนิเทศแทน ด้านความมีระเบียบวินัย พฤติกรรมที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ส่งเสริมให้ครูแต่งกายให้เรียบร้อยเหมาะสมกับความเป็นครู พฤติกรรมที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ พิจารณาความดีความชอบอย่างมีระเบียบแบบแผนและมีหลักเกณฑ์ ด้านความเสียสละพฤติกรรมที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ปฏิบัติหน้าที่โดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก พฤติกรรมที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ บริจาคเงินส่วนตัวให้เป็นทุนการศึกษาของนักเรียนในโรงเรียน และเมื่อเทียบค่าคะแนนเฉลี่ยของพฤติกรรมทั้ง 3 ด้านแล้ว ปรากฏว่าความมีระเบียบวินัยสูงที่สุด รองลงมาได้แก่ ความรับผิดชอบและความเสียสละตามลำดับ

ประดัม นิลพังงา (2527) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณธรรมสำหรับครู ของนักเรียนวิทยาลัยครูในประเทศไทย ปีการศึกษา 2526 ผลการวิจัยพบว่า คุณธรรมในด้านอุดมคติที่จำเป็นสำหรับครูจะต้องมี ได้แก่ การยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และครูจะต้องมีคุณธรรมต่อไปนี้คือ ยึดมั่นในหลักความยุติธรรม รักและศรัทธาในอาชีพครู ไม่แสวงหา

ความรู้ ยึดมั่นในหลักความถูกต้อง ยินดีบริการชุมชน ยึดมั่นในนโยบายประหยัด และปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ

ด้านความประพฤติที่ดั่งามนั้น พบว่า เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครูและมีความสำคัญและจำเป็นตามลำดับ ครูจำเป็นต้องประพฤติตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์ไม่เป็นทาสอบายมุขทั้งปวงให้ความรัก และเอาใจใส่ต่อศิษย์ทุกคนอย่างเสมอภาค ยินดีกับผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดีปฏิบัติงานครูด้วยความขยันเสมอ ปรับปรุงและพัฒนาตนเอง ควบคุมอารมณ์ได้เสมอในสถานการณ์ต่าง ๆ ทำจิตใจให้เบิกบานอยู่เสมอ ช่วยเหลือเพื่อนที่ได้รับความเดือดร้อนทันทีที่ทราบ รู้สึกว่าวางเฉยถ้าได้ยืนผู้อื่นยกย่องหรือตำหนิ

ด้านจริยธรรม พบว่า คุณธรรมด้านจริยธรรมที่จำเป็นสำหรับครูและมีความจำเป็นมากตามลำดับดังนี้ ครูจะต้องมีความรับผิดชอบและเอาใจใส่งานในหน้าที่ของตน ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนให้เกิดผลดีเต็มความสามารถ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับทุกคน เป็นคนตรงต่อเวลา ประกอบด้วยคุณธรรม ซึ่งสามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้อย่างมีความสุข มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ยึดหลักความสำเร็จของงานที่มาจากความร่วมมือร่วมใจของกลุ่มมากกว่าตัวบุคคล เว้นการกระทำผิดเรื่องชั่วช้าและสามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี

บุญทัน ดอกไธสง และคณะ (2529) ได้ทำการวิจัยเรื่อง กระบวนการพัฒนาจิตใจเพื่อพัฒนาสังคมไทย เพื่อทำการประเมินศักยภาพของกระบวนการ และวิธีการของการฝึกอบรม การพัฒนาจิตใจ ซึ่งมีหลายองค์การที่ได้ดำเนินการจัดหลักสูตรฝึกอบรมอยู่ในประเทศไทย โดยศึกษาจากตัวแปรซึ่งประกอบด้วย การพึ่งตนเอง การร่วมมือร่วมใจ ความขยัน มีวินัย และการลดละอบายมุข ผลการวิจัยพบว่า

(1) ได้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิดและทัศนคติอย่างดียิ่งต่อการพัฒนาตนเองตามตัวแปรที่กล่าวแล้วข้างต้น

(2) ความแตกต่างของอายุ เพศ การศึกษา และที่อยู่ตามภูมิภาคได้มีผลกระทบต่อการพัฒนาจิตใจแตกต่างกันหลังจากฝึกอบรมแล้ว ดังกรณีตัวอย่างของกลุ่มสาวในเมือง ที่มีการศึกษา มีระดับการช่วยตนเอง การร่วมมือร่วมใจ ความขยัน มีวินัย และเคารพกฎหมาย รวมทั้งการลดละอบายมุขได้สูงกว่าวันรุ่นในชนบทที่ด้อยการศึกษา

(3) เพื่อพิจารณาแต่ละโครงการแล้ว โครงการฝึกอบรมกรมพัฒนาชุมชน โครงการฝึกอบรมวิทยาลัยครู โครงการฝึกอบรมศูนย์ประสานงานการพัฒนาสังคม และศูนย์ฝึกอบรมของ ร.พ.ช.

ได้มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เข้าฝึกอบรมส่วนมากได้มีส่วนลดละอบายมุข และผู้เข้าฝึกอบรมสนใจการเรียนรู้ วิชาชีพ และการฝึกความเป็นผู้นำ

วิริยา วรวิทย์สถิตญาณ (2531) ได้ทำการวิจัยการประเมินโครงการฝึกอบรมอาจารย์ใหม่ของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนรุ่นที่ 6 (พ.ศ.2531) เพื่อประเมินวัตถุประสงค์ของโครงการปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการและผลผลิตผลการวิจัยพบว่า วัตถุประสงค์ของโครงการฝึกอบรมสอดคล้องกับนโยบายทางการศึกษา หลักวิชาชีพครู ความต้องการและความคาดหวังของผู้เข้ารับการฝึกอบรมปัจจัยเบื้องต้นของโครงการฝึกอบรมเหมาะสมเพียงพอ โดยเฉพาะวิทยากรมีคุณสมบัติเหมาะสม กระบวนการดำเนินโครงการเป็นไปตามขั้นตอน และผลผลิตของโครงการคือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โครงการจึงบรรลุวัตถุประสงค์ทุกประการ

กองมาตรฐานวิชาชีพครู สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2533) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณลักษณะและพฤติกรรมของครูตามจรรยาบรรณและวินัยตามระเบียบประเพณีครู พ.ศ.2526 ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามคุณลักษณะในจรรยาบรรณและวินัย ตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2526 จากการสัมภาษณ์และสอบถามครูประจำการที่ได้รับการคัดเลือกจากคุรุสภา ให้เป็นครูผู้ปฏิบัติงานมีผลงานดีเด่น ครูผู้อุทิศตนเพื่อคุณธรรมและมาตรฐานแห่งวิชาชีพครู และครูผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการผลิต และการใช้สื่อการเรียนการสอนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างปรากฏว่าคุณลักษณะทั้ง 18 ประการ ควรมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ดังต่อไปนี้

1. คุณลักษณะมุ่งมั่นในผลงาน

ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดที่แสดงถึงความมุ่งมั่นในผลงาน คือ ศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจ รู้จุดมุ่งหมายของหลักสูตร รู้จุดประสงค์ของการเรียนรู้ เตรียมการสอน ถ่ายทอดเนื้อหาวิชาได้อย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์ใช้เทคนิคการสอนและใช้สื่อการสอน ครูระดับประถมศึกษายังมีความเห็นเพิ่มอีกว่าพฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดคือ ให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติใช้คู่มือครู ดูแลความพร้อมของเด็ก พยายามปรับเนื้อหาตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น ทบทวนที่การสอน ประเมินผลก่อนสอนและขณะสอน ผลิตสื่อและเตรียมสื่อเอง แต่ครูระดับมัธยมศึกษาเห็นว่าควรมีมากไม่ถึงกับมากที่สุด นอกจากนี้ ครูระดับมัธยมศึกษายังเห็นเพิ่มเติมว่าพฤติกรรมที่ครูควรมีมาก คือ ใช้ประสบการณ์ในการถ่ายทอดสอนตามแผนการสอน พยายามจัดสภาพห้องเรียนสอนเสริมและสอนซ่อม ซึ่งตรงกับความเห็นของครูระดับประถมศึกษา

ครูระดับมัธยมศึกษาเห็นว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีปานกลางคือ การใช้แบบเรียนสำเร็จรูป แต่ครูระดับประถมศึกษาเห็นว่า เป็นพฤติกรรมที่ครูควรมีมาก

2. คุณลักษณะตรงต่อเวลา

ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูมีมากที่สุด ที่แสดงถึงการตรงต่อเวลา คือรักษาเวลาที่นัดหมาย เข้าสอนและเลิกสอนตรงเวลา และทำงานสำเร็จครบถ้วนตามเวลา

3. คุณลักษณะยุดิธรรมในการตัดสินผลการเรียน

ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุด ที่แสดงถึงความยุติธรรมในการตัดสินผลการเรียน คือให้คะแนนถูกต้องตามความเป็นจริง ครูระดับประถมศึกษามีความเห็นเห็นว่าพฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุด คือ ประชุมปฏิบัติการก่อนตัดสินใจให้ตรงตามแนวและเกณฑ์การเรียนที่วางไว้ ใช้เกณฑ์ตามระดับสติปัญญาของเด็ก และดูพฤติกรรมการเรียนของเด็กประกอบการตัดสิน แต่ครูระดับมัธยมศึกษาเห็นว่า เป็นพฤติกรรมที่ครูควรมีไม่ถึงมากที่สุด พฤติกรรมที่ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเห็นตรงกันว่า ควรมีมาก คือประเมินผลการเรียนโดยใช้เกณฑ์เดียวกัน และมีการทดสอบเป็นช่วง ๆ ตลอดเวลาภายในชั่วโมงเรียน

4. คุณลักษณะยุดิธรรมในการตัดสินปัญหา

ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุด ที่แสดงถึงยุดิธรรมในการตัดสินปัญหา คือ พยายามเข้าใจสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาก่อนที่จะหาทางแก้ปัญหาลงโทษเด็กโดยใช่เหตุผลสามารถตัดสินปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีเหตุผลถูกต้องเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และสามารถชี้หลักฐานประกอบการตัดสินปัญหาได้อย่างถูกต้อง

5. คุณลักษณะมีพฤติกรรมที่เป็นประชาธิปไตย

ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุด ที่แสดงถึง มีพฤติกรรมที่เป็นประชาธิปไตย คือ สอนให้เด็กรู้จักหน้าที่และสิทธิ ยอมรับและปฏิบัติตามความคิดที่มีเหตุผลเป็นหลัก โดยคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นเกณฑ์ ตัดสินใจโดยใช่เหตุผลเป็นหลัก ยอมรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับเรื่องที่เรียน มีค่านิยมที่เป็นประชาธิปไตย เข้าใจ กระบวนการและวิถีทางในการปกครองระบอบประชาธิปไตยรู้หน้าที่และสิทธิตามกฎหมาย ยอมรับบทบาทหน้าที่ซึ่งกันและกัน สอนให้รู้จักกิจกรรมตามระบอบประชาธิปไตย และจัดกิจกรรมกลุ่มให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น ครูระดับประถมศึกษายังมีความเห็นเห็นว่าพฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดคือ ต้องมีการปรึกษาหารือกัน แต่ครูระดับมัธยมเห็นว่า เป็นพฤติกรรมที่ครูควรมีมาก พฤติ-

กรรมที่ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เห็นตรงกันว่าเป็นพฤติกรรมที่ครูควรมีมาก คือ ติดตามความเคลื่อนไหวของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

6. คุณลักษณะปฏิบัติตามกฎและระเบียบ

ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดที่แสดงถึงการปฏิบัติตามกฎและระเบียบ คือ ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ซึ่งสั่งการโดยชอบด้วยกฎหมาย และระเบียบแบบแผนของสถานศึกษาปฏิบัติตามระเบียบเกี่ยวกับการลา การเงิน พัสดุ งานสารบรรณ ปฏิบัติหน้าที่การงานเป็นไปตามขั้นตอน ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติครู จรรยาบรรณครู ปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการลงโทษนักเรียนหรือนักศึกษาระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการวัดผลการศึกษา ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการพานักเรียนนิสิต นักศึกษาไปนอกสถานศึกษา ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนและพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครู และประพฤติตามระเบียบของหน่วยงานและสถานศึกษา

7. คุณลักษณะมีความหมายในการสอน

ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดที่แสดงถึง มีความพยายามในการสอน คือ พยายามศึกษาและหาวิธีแก้ไขในด้านการสอน พยายามศึกษาหาความรู้ในการนำมาประกอบการสอน พยายามหาวัสดุทดแทนถ้าขาดแคลน และมีความพยายามที่จะสอนเด็กที่มีปัญหาให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ครูระดับประถมศึกษายังมีความเห็นเพิ่มเติมว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุด คือ พยายามสอนซ้ำจนเด็กเกิดความเข้าใจ ซึ่งต่างจากครูระดับมัธยมศึกษาที่เห็นว่า เป็นพฤติกรรมที่ครูควรมีมาก

8. คุณลักษณะตั้งใจในการสอน

ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดที่แสดงถึง มีความตั้งใจในการสอน คือ ตั้งใจในการทำหน้าที่ให้ดีที่สุดเอาใจใส่ต่อผลการเรียนของนักเรียน กระตือรือร้น ในการเพิ่มประสบการณ์เพื่อนำมาปรับใช้ในการเรียนการสอน ทำงานตามบทบาทหน้าที่อย่างสม่ำเสมอ และตั้งใจให้เด็กได้รับความรู้

9. คุณลักษณะสามารถควบคุมอารมณ์

ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดที่แสดงถึงความสามารถควบคุมอารมณ์ คือ อดทน อดกลั้นต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ และไม่โกรธง่ายเมื่อถูกนักเรียนรบกวน

10. คุณลักษณะอดทนเมื่อเกิดอุปสรรคในการสอน

ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดที่แสดงถึงความอดทนเมื่อเกิดอุปสรรคในการสอน คือ อดทนที่จะปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงได้ไม่เลิกเสียกลางคัน และไม่เกิดความรู้สึกท้อถอยในการสอน

11. คุณลักษณะใช้วัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนให้คุ้มค่า

ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดที่แสดงถึงการใช้อุปกรณ์การเรียนการสอนให้คุ้มค่า คือ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัสดุเหลือใช้ให้เป็นประโยชน์ อธิบายให้เด็กเข้าใจก่อนนำรู้จักเก็บทบทวนรักษา วัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนอย่างประหยัด อุปกรณ์ที่ชำรุดสามารถซ่อมได้ให้ซ่อมใช้ได้ อีก วางแผนการล่วงหน้าในการจัดหางบประมาณของวัสดุที่จะใช้จัดระบบการใช้อุปกรณ์ และใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ในท้องถิ่น

12. คุณลักษณะศรัทธาในอาชีพครู

ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดที่แสดงถึงความศรัทธาในอาชีพครู คือ รักที่จะให้ความรู้และอบรมสั่งสอนศิษย์ ไม่กระทำการใด ๆ ที่จะทำให้เสื่อมเสียเกียรติและชื่อเสียงของครู ท้าหัวเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมที่อุทิศการดำเนินงาน ขวนขวายหาความรู้ในวิชาชีพครู มีความภูมิใจในอาชีพครู และมีความสุขที่ได้สอน ครูระดับประถมศึกษามีความเห็นเพิ่มเติมว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดคือ ให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่ครูจัดพูดถึงแต่สิ่งที่ดีของอาชีพครู และโต้แย้งเพื่อความยุติธรรมทางอาชีพ ต่างจากครูระดับมัธยมศึกษา ซึ่งเห็นว่าเป็นพฤติกรรมที่ครูควรมีมาก พฤติกรรมที่ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า เป็นพฤติกรรมที่ครูควรมีมาก คือ สนับสนุนให้คนเข้าสู่อาชีพครู

13. คุณลักษณะซื่อสัตย์ต่ออาชีพครู

ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดที่แสดงถึงความซื่อสัตย์ต่ออาชีพครู คือ ไม่เอาเปรียบและหาผลประโยชน์กับเด็ก ไม่อาศัยหน้าที่การงานแสวงหาผลประโยชน์ ไม่นำผลงานทางวิชาการของตนไปใช้ในทางทุจริตไม่นำผลงานของผู้อื่นมาแอบอ้างเป็นผลงานของตนและรักษาความลับของศิษย์ เพื่อนร่วมงาน และสถานศึกษา

14. คุณลักษณะสุขภาพเรียบร้อย

ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดที่แสดงถึงความสุขภาพเรียบร้อย คือ แต่งกายเหมาะสมตามระเบียบ รู้จักวางตัวให้เหมาะสมกับกาลเทศะ ใช้ถ้อยคำและวาจาสุขภาพเรียบร้อยเหมาะสมกับกาลเทศะ

15. ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดที่แสดงถึงการยึดมั่นในศาสนา คือ เข้าร่วมกิจกรรมของศาสนาตามโอกาสอันควรปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา และไม่แสดงอาการหรือวิจารณ์ศาสนาในทางเสื่อมเสีย

พฤติกรรมที่ครูควรมีมาก คือ รับรู้กิจกรรมของศาสนาอื่น

16. คุณลักษณะมนุษยสัมพันธ์

ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดที่แสดงถึงมนุษยสัมพันธ์ ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ช่วยเหลือเกื้อกูลและเอื้อเฟื้อกัน มีความจริงใจต่อผู้อื่น สามารถในการประสานประโยชน์และปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ ครูระดับประถมศึกษามีความเห็นเพิ่มเติมว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดคือ ยิ้มแย้มแจ่มใสอารมณ์ขัน แต่ครูระดับมัธยมศึกษาเห็นว่าเป็นพฤติกรรมที่ครูควรมีมาก

17. คุณลักษณะบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน

ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดที่แสดงถึงการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน คือ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี พร้อมทั้งอบรมสั่งสอนนักเรียนให้รักษาสาธารณสมบัติ ครูระดับประถมศึกษามีความเห็นเพิ่มเติมว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดคือ เข้าร่วมกิจกรรมและให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน แต่ครูระดับมัธยมศึกษาเห็นว่าเป็นพฤติกรรมที่ครูควรมีมาก

ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูมีมากคือ อาสาช่วยงานหรือกิจกรรมของชุมชน และช่วยเหลือให้คำแนะนำในปัญหาต่าง ๆ แก่ชุมชน

18. คุณลักษณะความสามัคคี

ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุดที่แสดงถึงความสามัคคี คือ ช่วยเหลือกันในงานที่ทำงานและร่วมมือกันหาทางแก้ไข้ปัญหา ครูระดับประถมศึกษามีความเห็นเพิ่มเติมว่า พฤติกรรมที่ครูควรมีมากที่สุด คือ ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม แต่ครูระดับมัธยมศึกษาเห็นว่าเป็นพฤติกรรมที่ครูควรมีมาก

นราทิพย์ พุ่มทรัพย์ (2536) ได้ทำการวิจัยการประเมินโครงการอบรมพัฒนาคุณภาพชีวิตข้าราชการครูกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาความคิดเห็นข้าราชการครูกรุงเทพมหานครผู้ผ่านการอบรม ที่มีต่อโครงการอบรมพัฒนาคุณภาพชีวิตใน 4 ด้าน คือ บัณฑิตแวดล้อม บัณฑิตเบื้องต้น กระบวนการและผลผลิตผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการครูผู้ผ่านการอบรมมีความคิดเห็นว่าการอบรมพัฒนาคุณภาพชีวิตข้าราชการครูกรุงเทพมหานคร มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดโดยรวม

และรายด้านทั้ง 4 ด้าน โดยเรียงตามลำดับความเหมาะสมดังนี้ ด้านกระบวนการจัดการอบรมมีความเหมาะสมลำดับที่หนึ่ง ประกอบด้วยเรื่องการประสานงานของผู้รับผิดชอบโครงการ การใช้สื่อประกอบการบรรยายและกระบวนการจัดอบรม ด้านผลผลิตมีความเหมาะสมลำดับที่สองประกอบด้วยเรื่องการนำผลการอบรมไปพัฒนาตนเอง และพัฒนางานในความรับผิดชอบ ด้านปัจจัยแวดล้อมมีความเหมาะสมลำดับที่สามประกอบด้วยเรื่องความเหมาะสมของหลักการ เหตุผลและวัตถุประสงค์ต่อการพัฒนาตนเอง พัฒนางานและความต้องการรู้ในหลักการ เหตุผลและวัตถุประสงค์ของโครงการ และด้านปัจจัยเบื้องต้นมีความเหมาะสมลำดับที่ 4 ประกอบด้วยเรื่องวิทยากร อาคารสถานที่ หลักสูตร วัสดุอุปกรณ์ ระยะเวลาและงบประมาณ

จากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยเชื่อว่าพฤติกรรมทางด้านคุณธรรมเป็นพฤติกรรมที่สมควรจะพัฒนาให้มีในตัวข้าราชการครู และมีความคงอยู่อย่างถาวร โดยใช่วิธีการหลาย ๆ วิธีผสมผสานกัน การฝึกอบรมก็เป็นวิธีการหนึ่งที่จะใช้พัฒนาและปลูกฝังคุณธรรม ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยกับโครงการพัฒนาคุณธรรมข้าราชการ "ชีวิตดีมีคุณค่า" ของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น จึงสนใจจะประเมินผลโครงการดังกล่าว เพื่อให้ได้ข้อมูลย้อนกลับที่จะนำไปใช้ในการปรับปรุงโครงการให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น และเป็นข้อมูลสำคัญที่ผู้บริหารจะได้ใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการต่อไป